

Den haugianske etikk og kapitalismens ånd

*En studie av haugianismens etikk
for moderne virksomheter og samfunn*

Eirik N Helgøy

Veileder: Ola H Grytten

Selvstendig arbeid innen masterstudiet i økonomi og administrasjon,
hovedprofil Finansiell økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i masterstudiet i økonomi og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at høyskolen inntar for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg Hans Nielsen Hauge og hvordan hans tankegang om kall til arbeid og nøkternhet kan gi veiledning og lærdom til dagens virksomheter og samfunn. Den tar utgangspunkt i Max Webers observasjoner av den protestantiske etikkens rolle for velferdssamfunnets utvikling. Kapitalismens grunntanke om at profittsøkende adferd er positivt for samfunnet kombineres med behovet for en etisk begrensning for å beholde stabilitet og rettferdig utvikling. Adam Smiths lære om den usynlige hånd blir her omformet til en modell der samfunnsnyttien øker opp til et visst punkt, men som deretter avtar om grådigheten får prege samfunnet.

Oppgaven trekker deretter inn Hagues etiske tankegang, der kallet til arbeid og nøkternhet i kombinasjon med kapitalismen gir en optimal samfunnsnytte i lys av modellen. Videre tar den for seg situasjonen for dagens virksomheter og samfunn, basert på intervjuer med et utvalg næringslivsledere, og peker på en ny retning innen kristenheten som kan betegnes som nyhaugianisme.

Forord

Det har vært en spennende prosess å skrive denne oppgaven. Hans Nielsen Hauges liv og lære er i seg selv et interessant studium, og det har vært et privilegium å få bidra til å aktualisere ham i samtiden. Jeg har til tider gått utenom problemstillingen for å kunne se enkelte elementer i en større sammenheng. Det er mye som ikke er tatt med i oppgaven, men jeg opplever allikevel at grunnprinsippene av mitt studium kommer frem. Mitt håp er at oppgaven skal være et ledd i å bidra til en større forståelse av vårt økonomiske system og en mer rettferdig og stabil samfunnsutvikling.

Jeg vil først og fremst takke min veileder, Ola H Grytten, for den frihet og veiledning han har gitt meg i analyse- og skriveprosessen.

Videre vil jeg også takke alle som var villige til å stille opp til intervju. Intervjuene har bidratt til å forme og utvikle oppgaven. Det er også en rekke personer som har bidratt med samtaler, litteratur og innspill, takk til dere alle.

I tråd med oppgavens ånd vil jeg også takke Gud for den veiledning og åpenbaring han har gitt meg den tiden jeg har arbeidet med oppgaven.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	2
FORORD	3
INNHALDSFORTEGNELSE	4
1 INNLEDNING	6
1.1 AVGRENSNING	7
1.2 OPPBYGNING	7
2 BAKGRUNN	8
2.1 SOSIAL OG ÅNDELIG BAKGRUNN	8
2.1.1 Protestantisme	8
2.1.2 Calvinisme	8
2.1.3 Pietisme	9
2.1.4 Puritanisme	9
2.2 KAPITALISMENS BAKGRUNN	10
2.2.1 Liberalisme	10
2.2.2 Adam Smith	11
2.2.3 Kapitalisme	11
2.2.4 Karl Marx	12
2.3 MAX WEBER	13
2.3.1 Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd	14
2.4 HANS NIELSEN HAUGE	14
2.4.1 Haugianismen	18
3 METODE	19
3.1 ANALYSENIVÅ	19
3.2 KILDER	19
4 ANALYSE	20
4.1 WEBERS TANKEGANG	20
4.1.1 Weberdiagrammet	21
4.2 MODERNE KAPITALISME	22
4.2.1 Forbruksparadokset	22
4.2.2 Kapitalismens grådighet	23
4.2.3 Konkav-Smith-modellen	25
4.3 HAUGIANSK TOLKNING	28

4.3.1	<i>Hauges teologi</i>	28
4.3.2	<i>Hauges tanke om kallet til arbeid</i>	29
4.3.3	<i>Hauges tanke om nøkternhet</i>	31
4.3.4	<i>Hauge i Weberdiagrammet</i>	32
4.3.5	<i>Hauge og Konkav-Smith-modellen</i>	34
4.4	DEN HAUGIANSKE ETIKK I DAG	36
4.4.1	<i>Arbeid som et kall</i>	36
4.4.2	<i>Kallet til samfunnsansvar</i>	37
4.4.3	<i>Moderne nøkternhet</i>	39
4.4.4	<i>Bibelske prinsipper</i>	40
4.4.5	<i>Nyhaugiansimen</i>	43
4.5	KAPITALISMENS FREMTID	44
4.5.1	<i>Etikkens grunnlag</i>	44
4.5.2	<i>Haugiansk kapitalisme</i>	46
5	KONKLUSJON	49
	FORSLAG TIL VIDERE STUDIER	51
	REFERANSER	52
	VEDLEGG	56
	INTERVJUER	56
	<i>Oddvar Bjørge</i>	56
	<i>Arve Ekornes</i>	59
	<i>Ottar Hummelsund</i>	61
	<i>Vegar Kobberdal</i>	64
	<i>Sigbjørn Ravnåsen</i>	67
	<i>Per Sævik</i>	72

Figur- og diagramliste:

Figur 1	Weberdiagrammet	21
Figur 2	Blindsonediagrammet	24
Figur 3	Konkav-Smith-modellen	27
Figur 4	Plasseringer i Weberdiagrammet.....	34
Figur 5	Konkav-Smith-modellen med haugianismen	35
Figur 6	Haugiansk kapitalisme vs kapitalisme i Konkav-Smith-modellen	48

1 Innledning

Denne oppgaven vil ta for seg hvordan Hans Nielsen Hauges etiske tankegang om kall til arbeid kombinert med nøkternhet kan være aktuell for dagens samfunn.

Hans Nielsen Hauge levde i Norge fra 1771 til 1824. For mange er han kjent som mannen som strikket mens hans forkynnte på landsbygden. Det mange ikke er klar over er hvor stort hans bidrag har vært for norsk folkevekkelse og den industrielle og samfunnsmessige utvikling som ligger til grunn for vårt samfunn. Hauge skrev mange bøker i sin levetid, og det finnes i dag en rekke bøker som omhandler hans tanker, liv og samfunnspåvirkning. Flere av disse bøkene er brukt som kildemateriale i oppgaven.

Max Weber levde på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, og er kjent for sin sammenligning av protestantisk etikk og vestens kapitalistiske fremgang og utvikling. Han trakk frem kallet til arbeid, som i kombinasjon med nøkternhet, var en viktig faktor for å forklare den vekst og utvikling som la grunnlaget for dagens velferdssamfunn. Hauges tankegang har visse likhetstrekk med det Weber kjennetegner som optimalt for samfunnets utvikling, ved at han ved sitt liv og sin undervisning la sterk vekt både på arbeidets betydning og viktigheten av en nøktern livsstil.

Kapitalismen er bygget på de frie markedskreftene, der det at alle søker sitt eget beste, også er i samfunnets beste interesse. Weber observerte at denne utviklingen var sterkere der protestantisk etikk var til stede, og argumenterte for at det fantes en sammenheng. Ved å forklare denne sammenhengen kan en gi innsikt til virksomheter og samfunnet for hvordan en skal legge til rette for stabilitet og utvikling.

Oppgaven ønsker derfor å se på hvilke fellestrekk en kan finne mellom Hans Nielsen Hauges lære og Max Webers tolkning av den protestantiske etikk, for videre å se hvordan dette kan ha vært grunnlaget for tidligere tiders vekst og utvikling. For å gi en aktuell refleksjon er en rekke næringslivsledere intervjuet med tanke på deres tanker om Hauge, kall til arbeid og nøkternhet.

Dette fører frem til oppgavens problemstilling: *Hvordan kan Hans Nielsen Hauges etiske tankegang om kall til arbeid i kombinasjon med nøkternhet gi innsikt og veiledning til dagens virksomheter og samfunn?*

1.1 Avgrensning

Oppgaven vil ta for seg Hauge og sammenligne ham i lys av Webers teorier. Videre vil resultatet av dette trekke frem et rammeverk som vil gi grunnlag for en analyse av dagens kapitalistiske samfunn. Analysen vil først og fremst ta for seg betydninger og innvirkninger dette har for samfunnet. Oppgaven tar ikke for seg konkrete virksomheter Hauge var involvert i, men søker å se de store linjene i hans virkeområde og tankegang. Oppgaven søker heller ikke å gi en grundig analyse av Webers tankegang, men mer å forstå grunnprinsippene i den, for så å bruke den som en analyse mot Huges tankegang. Analysen er først og fremst rettet mot vestlige virksomheter og samfunn, men den har i dette også et globalt perspektiv og til dels globale implikasjoner.

Det er Huges formidling inn i haugianismen oppgaven legger til grunn for haugiansk tankegang. Det innebærer at det er Huges direkte videreformidling som gir grunnlaget for haugiansk tankegang, og som da benyttes som grunnlag for analysen. Dette vil gi en noe snever definisjon av haugiansk tankegang.

Siden oppgaven i hovedsak er økonomisk rettet vil den først og fremst ta for seg kapitalismen, selv om enkelte argumenter også vil være sterkt relatert til liberalismens tankegang. Oppgavens behandling av kapitalisme er også avgrenset. Kapitalismen finnes i ulike former og varianter, men det er kapitalisme som *grunnprinsipp* oppgaven tar for seg, uten å legge føringer for hvilken variant som vil være mest hensiktsmessig.

1.2 Oppbygning

Den første delen av oppgaven gir en bakgrunn for oppgavens mest fremtredende personer, og de religiøse og økonomiske retninger som berører deres liv og lære. Videre tar den for seg en analytisk tilnærming til Max Webers observasjoner, for videre å trekke hans argumenter inn i en ny modell. Haugianismen innvirkning og tankegang tolkes så inn i dette rammeverket. Deretter trekkes linjene frem til nyere religiøs og etisk tankegang, som går videre inn i en analyse av hvilke implikasjoner dette kan gi for dagens samfunn.

2 Bakgrunn

2.1 Sosial og åndelig bakgrunn

Hans Nielsen Hauge ble født på slutten av 1700-tallet.¹ Noen hundre år tidligere startet reformasjonen med luthersk og kalvinsk kristendom, som etter hvert også spredte seg til Norge.² 1700-tallet var en tid med religiøse motsetninger. Presteskapet i det Dansk-Norske kongeriket hadde monopol på kristen forkynnelse, lovfestet med konvertikkelplakaten av 1741. Samtidig var rasjonalismen og pietismen på vei inn i samfunnet. Max Weber hadde sitt virke på begynnelsen av 1900-tallet, og så spesielt kalvinismen som grunnlaget for den kapitalistiske utvikling vesten gikk gjennom.³

2.1.1 Protestantisme

På 1500-tallet var det en sterk splittelse i den katolske kirke.⁴ Den kan sees som to nærliggende strømninger, den lutherske og den reformerte kirken. Sistnevnte er ofte omtalt som kalvinistisk. Spesielt i tysk tradisjon er protestantisme sett som en samlebetegnelse for disse to strømninger som brøt med den katolske kirke. Disse retningene ble aldri helt forent, selv om de læremessig lå svært nær hverandre. Protestantismen forenes om noen grunnsannheter som er felles for de underliggende retninger. Blant disse er Jesus Kristus som eneste vei til frelse og Bibelen som eneste rettesnor.⁵

2.1.2 Calvinisme

Kalvinismen har sitt navn av den fransk-sveitsiske Jean Calvin.⁶ Noe av det som kjennetegnet læren var tanken om predestinasjon og utvelgelse. En kunne ikke av fri vilje gjøre noe for å oppnå frelse. Det var skaperens upåvirkelige utvelgelse som ga noen frelse, mens andre var bundet til fortapelsen. En del av teologien gikk ut på at utvelgelsen ville gi seg uttrykk i gode gjerninger og da i tydelig asketisk livsførsel og flittighet. Guds område for innflytelse og handlekraft gikk inn i både det åndelige og det sekulære. Forholdet til Gud skulle derfor ikke bare uttrykkes i bønn eller gudstjeneste, men på alle livets arenaer.

¹ Aarflot, 1967, s. 231

² Protestantisme, 2010

³ Balsvik og Solli, 2008, s. 27 ff

⁴ Protestantisme, 2010

⁵ Protestantisme, 2010

⁶ Calvinisme, 2010

2.1.3 Pietisme

Pietismen har sine røtter tilbake til 1600-tallets Philip Jacob Spener som gjenoppdaget det personlige kristenliv som en motsetning til prestenes monopol på tro og formidling.⁷ Pietismen kjennetegnes ved at det personlige trosliv er i større fokus enn den personlige livsførsel.⁸ Begrepet pietist kommer fra det latinske pietas som kan oversettes "fromhet". Et kjennetegn for pietismen var dens fokus på oppbyggelig litteratur og personlig utvikling av tro og kallstanke. Det er sagt at Luther oppdaget troen alene ved skriftene, mens pietismen oppdaget opplevelsene som var skrevet i skriftene⁹. Aarflot (1967) omtaler den pietistiske bevegelsen som "ett av de mange utslag av en alminnelig trang til inderliggjøresle av troslivet" (s. 96).

Av punktene som Spener la til grunn for sine skrifter var blant annet et fokus på å få ut Bibelen til det vanlige folk, "lekfolkets rett til å virke for sine medmenneskers frelse"¹⁰ og at kristendommen måtte vise seg i praktisk nestekjærlighet.

Pietismens utbredelse var sterkest første halvdel av 1700-tallet, men dens betydning strekker seg langt forbi dette.¹¹ Norge ble først og fremst påvirket under Kong Kristian VI i det som kalles "statspietismens" tid i Danmark-Norge.¹² Han kom selv fra en streng pietistisk oppdragelse, og knyttet til seg pietistiske rådgivere idet han overtok tronen. Denne påvirkningen har satt dype spor i Norge og hadde innvirkning mange tiår frem i tid.

2.1.4 Puritanisme

Puritanismen fremstår som dels en reformatorisk retning under protestantismen, og dels som en beskrivelse av en type religiøs tro.¹³ Den forbindes ofte med Storbritannia, men spredte seg også andre steder. Som en respons på den angelikanske kirkes posisjonering mellom protestantismen og katolismen, var det mange som ønsket en langt sterkere reformasjon. Disse kalte seg "de gudelige", men er av andre blitt kalt puritanere. Denne gruppen stod sterkest på på 1600 og 1700-tallet, men har også hatt sin påvirkning i

⁷ Diesen, 1994, s. 22

⁸ Pietisme, 2010

⁹ Diesen, 1994, s. 23

¹⁰ Aarflot, 1967, s. 100

¹¹ Pietisme, 2010

¹² Aarflot, 1967, s. 100

¹³ Puritansime, 2010

århundrene etter. Navnet "puritaner" kom på grunn av deres kompromissløse kristne livsstil.¹⁴ En del av opprøret puritanerne førte var som en protest mot biskopenes pompøse livsstil. Puritanerne verdsatte en enkel livsstil. Blant puritanernes tilhengere var de fleste i den raskt voksende klassen av næringsdrivende, noe som ga dem økt innflytelse i samfunnet, på tross av konflikter med myndighetene og presteskapet. Puritanerne fremmet tidlig en misjonerende teologi, noe som bidro til en sterk påvirkning også utenfor sitt opprinnelsesland.¹⁵ Dette i motsetning til Calvin, som nøyde seg med å sende prester til utvandrere fra sin egen trosretning. Puritanerne kan derfor sies å ha lagt deler av grunnlaget for den moderne misjonsbevegelsen.

Puritanismen tanke var at mennesket hovedsakelig eksisterte for å ære Gud. Det å gjøre hans vilje var den store mening med livet.¹⁶ Typisk for bevegelsen var et minimum av ritualer og utsmykning, med fokus på forkynnelse og personlig gudsliv.

Både puritanismen og pietismen har stått sterkt i Norge, men det er hevdet at vestlandspietismen egentlig er puritanisme.¹⁷ Aarflot (1967, s. 96) forklarer dette ved den strøm av puritanske oppbyggelsesskrifter som ble sendt fra England til det protestantiske Europa.

2.2 Kapitalismens bakgrunn

2.2.1 Liberalisme

Liberalismen er en politisk ideologi med fokus på individets rettigheter i samfunnet, på bekostning av den politiske stats- eller kongemakten.¹⁸ Den har sin opprinnelse i opplysningstiden. De individuelle rettighetene var både av positiv karakter, rett til utdanning eller helsetjenester, men også negative, som innebærer rett til ikke å bli drept eller miste sin eiendom. På det økonomiske området dreide liberalismen seg rundt tanken at økonomisk frihet ville gi et mer stabilt og effektivt samfunn. Også frihandel og bistand står sterkt innen liberalismen, da blant annet David Ricardos lov om komparative fortrinn åpnet for at det var i landenes egeninteresse å åpne grensene til internasjonal handel.

¹⁴ Meistad, 2000, s. 237

¹⁵ Meistad, 2000, s. 242

¹⁶ Puritan, 2010

¹⁷ Aarvig, 1998

¹⁸ Sandmo, 2006

2.2.2 Adam Smith

Adam Smith ble født i 1723 i Skottland.¹⁹ Han var en berømt filosof, hovedsakelig innen moralfilosofi, men er i senere tid mest kjent som en av grunnleggerne av økonomifaget.

Smith var en sterk bidragsyter innen den liberalistiske tenking.²⁰ Mange forbinder ham med hans beskrivelse av “den usynlige hånd” i verket “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations”, som ble publisert i 1776. Verket tar for seg en rekke historiske og institusjonelle beskrivelser og teorier.²¹ Mest kjent er beskrivelsen av den usynlige hånd, der handlinger i egeninteresse i sum vil oppnå det felles beste. Mange tenker om Smiths bok som et rent propagandaskrift for markedsøkonomien, men Sandmo (2006) modifiserer dette ved å forklare Smiths tilnærming til problemet. Smith argumenterer for at hvert individ arbeider for å gjøre nasjonalinntekten så stor som mulig. At fellesskapet av enkeltindivider søker å øke sin inntekt, vil samfunnets inntekt som helhet øke. En møter dermed samfunnets interesse ved sin egen interesse. Det kan beskrives som at “det som er best for den enkelte, er også best for samfunnet, og den usynlige hånd som sørger for dette, er markedsmekanismen og konkurransen.”²² Denne tolkningen er i senere tid tatt til inntekt for at de frie markedsmekanismene nødvendigvis gir det beste utfall for hele samfunnet. Smith selv tok visse forbehold ved sin teori, og forutsetter blant annet at en preferanse til at kapital og arbeidskraft brukes innenlands.

2.2.3 Kapitalisme

Kapitalismen er et økonomisk system med vekt på privat eierskap.²³ Den ser eiendom, arbeidskraft og kapital hovedsakelig å være privat eid av enkeltindivider selv eller i fellesskap. Fordeling av disse eierskapene og verdioverføringen blir skapt i markedet, basert på enkeltindividenes transaksjoner.

¹⁹ Adam Smith, 2010

²⁰ Adam Smith, 2010

²¹ Sandmo, 2006, s. 39

²² Sandmo, 2006, s. 105

²³ Kapitalisme, 2010

Kapitalismen ble definert av Marx og Engels, som en beskrivelse på det moderne industrisamfunnet på begynnelsen av 1800-tallet.²⁴ Kapitalismens røtter kan spores flere hundre år tidligere, og tar blant annet utgangspunkt i Adam Smiths teorier.

Det er i dag mange som bruker kapitalisme og liberalisme om hverandre, men systemene er bare relatert, ikke identiske.²⁵ Liberalismen er mer en politisk ideologi, mens kapitalismen først og fremst brukes om det samfunnsøkonomiske systemet.

2.2.4 Karl Marx

Karl Marx ble født i Tyskland i 1818, og er kjent som en sterk kritiker av den kapitalistiske samfunnsorden.²⁶ Han var både forfatter, samfunnsforsker, filosof og politisk økonom. Marx er kjent som opphavsmann for den revolusjonære teori som kalles marxisme. Fra året 1849 levde han i eksil i London, hvor han også døde i 1883.

Balsvik og Solli (2008, s. 22-24) skriver om de gamle grekerne, Platon og Aristoteles, at de hadde et svært negativt syn på arbeid. De beskriver Marx sitt endrede syn på dette, hvor han skildrer mennesket som et arbeidende vesen. Arbeid beskrives som å gripe inn i og omforme sine omgivelser, noe som da også virker positivt inn på en selv. Dette uttrykket for arbeid omfatter lagt dypere enn det vi i dag anser som lønnsarbeid. I motsetning til mange tidligere tenkere, setter Marx arbeid og produksjon i sentrum, i motsetning til et idealistisk samfunns- og historiesyn hvor ideene settes i fokus. Marx skilte hovedsakelig mellom samfunnets eiere og de som ikke eide produksjonsmidler, og beskriver konflikten mellom disse samfunnsklassene. Over disse samfunnslagene så han for seg de ikke-økonomiske institusjoner: politikk, rett, familie, religion, kunst, vitenskap. Denne overordnende samfunnsfunksjonen anså han å forme seg etter hvordan det underliggende produksjonsområdet er organisert. Arbeid står derfor i fokus innen Marx' menneskesyn.

Videre beskriver Balsvik og Solli (2008, s. 25) Marx' tolkning av de to samfunnslagene. Kapitalistklassen, som kan beskrives som borgerklassen, overklassen eller eierne, betaler andre for å jobbe for seg. Arbeiderklassen, kalt proletariatet, eier ikke produksjonsmidler, og må derfor selge arbeidskraft til kapitalistklassen. Dette avhengighetsforholdet sammenlignes

²⁴ Kapitalisme, 2010

²⁵ Kapitalisme, 2010

²⁶ Karl Marx, 2010

med tidligere tiders slavehold eller føydalsamfunnets leilending, men med den forskjell at arbeidstakeren er juridisk fri.

Marx beskriver indre spenninger i kapitalismen som over tid vil føre til dens sammenbrudd og undergang.²⁷ Noe av begrunnelsen innebærer at stadig flere blir overført fra arbeiderklassen til borgerklassen, der sistnevnte relativt sett vil bli større og større. Videre vil teknologisk rasjonalisering og sentralisering av produksjonsmidlene føre til at arbeiderklassen vil organisere seg og velte overklassens dominans.

Kritikken mot kapitalismen innebærer fremmedgjøring, utbytting og ineffektivitet.²⁸ Fremmedgjøring innebærer at arbeiderklassen ikke har nok kontroll over egne oppgaver. De blir tvunget inn i rutinemessige og lite selvrealiserende arbeidsoppgaver. Utbytting går ut på at kapitalisten får en urettmessig stor del av overskuddet. Marx var også dypt uenig i Adam Smiths usynlige hånd, der privat egoisme er til det kollektive beste.

2.3 Max Weber

Max Weber ble født i 1862 i den tyske byen Heidelberg.²⁹ Hans familiebakgrunn ga ham både en politisk og religiøs bakgrunn da hans far var aktiv politiker og moren var religiøs aktiv på ulike måter. Han tok en doktorgrad innen rettsvitenskap før han senere ble professor i økonomi og deretter i sosiologi.

Ifølge Balsvik og Solli (2008, s. 28) finner man et åndelig menneskesyn hos Weber, hvor han anser mennesket som borger av både den åndelige og den fysiske-materielle verden. Webers tilnærming til samfunnsforskningen er mer basert på metode og empiri, der Marx har en mer filosofisk tilnærming til mennesket.

Weber tilhørte hele sitt liv det tyske borgerskapet.³⁰ Han hadde en strålende start på universitetskarrieren, som professor før han var fylt 30 år, men led et fysisk sammenbrudd få år etter. Det meste av sitt liv var derfor i utkanten av det akademiske miljø. Han døde brått og relativt ung, men fikk like vel gjort sterke bidrag i sitt akademiske virke. Spesielt kjent er hans observasjoner om sammenhenger mellom protestantismen og kapitalismen.

²⁷ Balsvik og Solli, 2008, s. 26

²⁸ Balsvik og Solli, 2008, s. 26-27

²⁹ Lindbekk, 1993, s. 37

³⁰ Balsvik og Solli, 2008, s. 27

2.3.1 Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd

Webers mest kjente verk ble utgitt i 1904 og tar for seg sammenhengen mellom kalvinsk teologi og kapitalismens utvikling.³¹ Boken, "Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd", tar for seg religionens påvirkning på kapitalismens utvikling. I motsetning til katolisismen har deler av de protestantiske retninger en forestilling om kallet til å påvirke samfunnet. Det er i utgangspunktet kalvinismen og pietismen Weber legger til grunn for sin analyse.

Uttrykket "kapitalismens ånd" tar Weber i bruk som en utvidet beskrivelse av tankegangen som gir grunnlag for den virkelighetsforståelse og samfunnsforståelse som ligger til grunn for dagens kapitalistiske samfunn. Weber tar i boken for seg argumenter om at vestens vekst og utvikling ikke hadde vært mulig i det tempo og i den grad som er tilfellet, uten at en har en utvidet forståelse av de samfunnsøkonomiske effekter som ligger bak. Han mente det må ha vært noe mer tilstede enn bare økonomiske og samfunnsmessige prosesser, og at denne manglende enheten var religion. I utgangspunktet tar han for seg ulike religiøse retninger, men hovedgrunnlaget dannes på den protestantiske trosretning, da ment som både den lutherske og kalvinske tradisjon.

Weber observerte sammenhengen mellom protestantismen og kapitalismens vekst, men klarte ikke å gi en fullstendig forklaring på denne sammenhengen. Han avviser heller ikke den materialistiske siden ved utviklingen. Som han skriver: "For skjønt det moderne menneske selv med sin beste vilje ikke pleier å være i stand til helt å forestille seg hvor betydningsfulle det religiøse bevissthetsinnhold har vært for livsførselen, kulturen og folkekarakteren, så kan det naturligvis ikke være min hensikt i stedet for en materialistisk kultur- og historietolkning å sette en tolkning som er like ensidig spiritualistisk. Begge to er like mulige".³²

2.4 Hans Nielsen Hauge

Hans Nielsen Hauge ble født i 1771 på Tune i Østfold.³³ Familien bodde på en gård, hvor han vokste opp som en av 10 søsken. Familien var lutherske pietister. Hauge hadde som ungdom et sterkt ønske om å klatre på samfunnets rangstige. Som ung mann dro han til Fredrikstad

³¹ Max Weber, 2010

³² Weber, 1995, s. 117

³³ Norborg, 1966, I s. 9

med sterk arbeidsvilje og ønske om økonomisk vinning. Etter en tid begynte han å finne tilbake til religiøs litteratur han i barneår og konformasjonstid hadde lest mye i, og oppdaget sterke motsetninger i sitt indre. Av bøkene Hauge leste kan en se at han var under en sterk innflytelse fra puritanismens tankegods, noe hans tankegang ser ut til å ha vært preget av.

Våren 1796 ble et sterkt vendepunkt med den mye omtalte åndelige opplevelse mens han pløyde åkeren.³⁴ Etter denne episoden ble Huges jag etter rikdom og posisjon omformet til en trang til å skrive og forkynne, samtidig som han opplevde et sterkt kall til å følge Gud i forkynnelse og forfatterskap. Etter bare 63 dager var han første bok klar "Betraktninger over Verdens Daarlighet". Den var en sterk kritikk mot datidens presteskap.³⁵ Dette ble den første av hele 33 bøker. Opplevelsen i 1796 ble et ankerfeste som han så tilbake på i urolige og vanskelige tider.

Forfatterskapet til Hauge var ikke preget av store formuleringer og god skrijving, men Hauge beskriver det som en strøm av ord som kom fra hans indre.³⁶ Samtidig opplevde han at dype tanker og "grundige setninger jeg som ikke visst hvorfra de kom jeg i tanker, ja, både når jeg skrev og talte til oppbyggelse for andre, da det falt så lett for min hukommelse å utføre sammenbinde gudelige taler, så jeg ikke visst hvor de kom fra, og mange, der kjente meg for en leg mann, forundret seg derover."³⁷

Hauge var etter sin kallsopplevelse også til dels påvirket av mystisismen. Dette ved at han gjenkjente sin kallsopplevelse i beskrivelser av den tyske teologen og mystikeren Johannes Tauler³⁸. Tauler levde på begynnelsen av 1300-tallet og kan til dels sees som en forløper til Martin Luthers reformasjon³⁹.

Årene fra 1796 til 1799 var først preget av oppbyggelige samlinger med villige tilhørere som sluttet seg til hans tanker om en rett tro, kombinert med sin iherdige skrijving og til dels konfliktfylte forhold til pretestanden.⁴⁰ Flere av hans skrifter inneholdt sterk kritikk av livsførsel og gap mellom liv og lære. Sett i lys av at denne fremferden skjedde i

³⁴ Norborg, 1966, I s. 45

³⁵ Norborg, 1966, I s. 57

³⁶ Norborg, 1966, I s. 57

³⁷ Norborg, 1966, I s. 57

³⁸ Aarflot, 1969, s. 131

³⁹ Johannes Tauler, 2010

⁴⁰ Norborg, 1966, I s. 74-91

etterdønningene av den kjente Lofthusreisningen⁴¹ er det sannsynlig at myndighetene og prestestanden var mer på vakt mot opprørere enn det som ellers ville vært tilfellet.

I 1797 ble Hauge involvert med en jente. Hennes familie ønsket forlovelse og Hauge ønsket tydelig det samme.⁴² Det var en sterk indre kamp for han, der han til slutt legger vekten på sitt forkynnerkall som han anser å måtte utføres i ugift stand. Bruddet skjedde samme år, og viser hvor sterk kallsopplevelse Hauge så ut til å inneha. Norborg beskriver at: "Han anså det som sin livsoppgave å bruke all sin tid til Guds ære i den norske hverdagen".⁴³

Fengsling var også en stor del av Huges liv.⁴⁴ Allerede i julen 1797 ble Hauge for første gang arrestert etter oppfordring fra den lokale presten som var redd for nye opptøyer.⁴⁵ Han mistet ikke motivasjonen av den grunn, og fortsatte sin forkynnergjerning på tross av gjentatte fengslinger.

For å få trykket opp mer litteratur i forkynnelsens gjerning, søkte Hauge nye måter å finansiere boktrykkingen.⁴⁶ Etter hvert begynte han å få øynene opp for mulighetene innen næringslivet. I første omgang var det tanken om å opprette en papirfabrikk. To møller ble planlagt, i Ådalen og Eker, men det tok tid før bevilgning ble gitt. Bakgrunnen var å kunne få skaffet til veie flere bøker, men det var også et sterkt ønske for Hauge å kunne løfte bønder og almuefolk ut av fattigdommens trellekår.⁴⁷

I perioden 1800-1801 begynte tankene om kjøpmannskap å vokse frem.⁴⁸ Hauge beskriver hvordan "de verdslige, falske og onde har lagt seg etter verdens gods med nyttigste eller mest fordelaktive ting, så som kjøpmannskap, fabrikker og andre store bruk"⁴⁹ Med denne oppfordringen råder han sine religiøse tilhengere til å involvere seg i næringslivet, og argumenterer for sin egen del at han ønsker å søke om kjøpmannskap. Han ga uttrykk for

⁴¹ Kristian Lofthus (f. 1750) var en bonde fra Risør som gjorde opprør mot urettferdig skattlegging ved kornavgifter og kjøpmennenes monopol. Han ble dømt til straffarbeid på livstid, og døde etter 10 år. (Kristian Lofthus, 2010)

⁴² Norborg, 1966, I s. 101-102

⁴³ Norborg, 1966, I s. 112

⁴⁴ Norborg, 1966, I s. 118-121

⁴⁵ Norborg, 1966, I s. 119

⁴⁶ Norborg, 1966, I s. 220

⁴⁷ Norborg, 1966, I s. 218

⁴⁸ Norborg, 1966, I s. 220

⁴⁹ Norborg, 1966, I s. 219

farene ved dette med tanke på det åndelige liv, men han anså det verd risikoen. Med kjøpmannskapet ønsket han både å hjelpe de mindre bemedlede, men også å sette en stopper for de rikes luksus og overdådige livsstil.

I 1801 får Hauge innvilget kjøbmannskap i Bergen.⁵⁰ Bøkkeren Johan Nikolai Loose bidro på mange måter under kjøpmannsperioden. Han stilte et hus til rådighet for å få godkjent kjøpmannskapet. Med innsamlede midler kjøpte Hauge sitt første skip "Haabet", og seilte nordover for å kjøpe fisk. Hauge gjorde det godt på sine første seilaser og kunne etter hvert også fortsette forkynnnervirksomheten mens Loose holdt aktiviteten i gang i Bergen.

Kjøpmannskapet i Bergen ble tre virksomme år.⁵¹ De fleste av de nesten 30 bedriftsetableringene han iverksatte fant sted i denne perioden.⁵²

I 1804 bygget det seg opp en rekke anklager mot Hauge.⁵³ Det var hovedsakelig enkelte prester og myndighetspersoner som stod bak dette. Hauge flyktet ikke da han ble varslet om at lensmannen var på vei, og ble satt i jern. Dette var ikke hans første fengsling, men første gang han var lagt i jern. Hauge ble arrestert og hans eiendeler ble konfiskert. Saken mot ham kunne vært raskt ordnet, men en uthaling av saken førte til at han satt fengslet helt frem til 1814, med unntak av en løslatelsesperiode i 1809. Grunnlaget for løslatelsen var rikets desperate behov for salt. Hauge ble anerkjent som den beste til å velge ut steder for saltkokerier og sette dem i gang. Saltkokeriene ble en suksess, men Hauge ble raskt satt tilbake til fengselet. I fangenskap fortsatte Hauge sitt forfatterskap, og skrev flere bøker og en mengde brev. Dommen kom endelig i 1813, der Hauge ble frifunnet for anklagepunktene, men dømt uten bruk av juridiske argumenter.⁵⁴

Hauges helse var dårlig etter lang tid i fengsel under vanskelige forhold.⁵⁵ Dommen var gitt i den frie form at han skulle sitte fengslet til myndighetene fant det for godt å sette ham fri.⁵⁶ I 1814 ble dommen anket til Overkriminalretten i Christiania hvor Hauge igjen ble dømt, men denne gangen til å betale 1000 riksbankdaler til byen fattigkasse. Hauge ble deretter satt fri.

⁵⁰ Norborg, 1966, I s. 227

⁵¹ Norborg, 1966, I s. 227-238

⁵² Ravnåsen, 2002, s. 48

⁵³ Norborg, 1966

⁵⁴ Norborg, 1966, II s. 188 ff

⁵⁵ Norborg, 1966, II s. 196

⁵⁶ Norborg, 1966, II s. 192

Alt i 1815 ble han gift med sin husholderske Andrea Andersdatter Nyhus.⁵⁷ Samme år fikk de sønnen Andreas, men Andrea døde få dager etter. Våren 1817 kjøpte Hauge gården Bredtvedt som han drev frem til sin død i 1824.

2.4.1 Haugianismen

Allerede under sine virkeår knyttet Hans Nielsen Hauge til seg medarbeidere fra ulike kanter av landet.⁵⁸ Aarflot (1967) beskriver disse som menn fra forskjellige lag av befolkningen, men at et flertall kom fra bondestanden (s. 260). Noen medarbeidere fungerte som lekpredikanter og omreisende, mens andre gjorde sitt bidrag ved å starte opp virksomheter.⁵⁹ Det var Huges etterfølgere som ble kalt haugianere, og sammen med ham dannet grunnlaget for det en kaller haugianismen. Flere sentrale personer i Huges nettverk ble også engasjert i samfunnslivet, og tre haugianere var representert i riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814.⁶⁰ En rekke haugianere stod for bedriftsetableringer, som den dag i dag fremstår som solide bedrifter.⁶¹

På 1900-tallet skal bevegelsen i hovedsak ha gått inn i Det norske lutherske Indremisjonsselskap.⁶²

⁵⁷ Norborg, 1966, II s. 196

⁵⁸ Hans Nielsen Hauge, 2010

⁵⁹ Aarflot, 1967, s. 261

⁶⁰ Haugianere, 2010

⁶¹ Grytten, 2009

⁶² Haugianisme, 2010

3 Metode

Den første delen av oppgaven er i hovedsak eksplorativ. Induktiv metode blir brukt for å finne Huges tanker og oppfatninger, som videre gir grunnlag for å trekke noen gjennomgående linjer av hans oppfatning.

Modellen som legges frem er original, men er bygget på tanker og sammenhenger funnet av andre. Konkav-Smith-modellen tar utgangspunkt i markedskreftenes effektivitet, men trekker inn etikkens begrensning. Weberdiagrammet er direkte basert på Webers egne sammenstillinger, og må sees som en visualisering og forenkling av Webers mer teoretiske tilnærming.

Oppgaven blir supplert med intervjuene, som gir et utvidet perspektiv med tanker fra nåtidens næringslivsledere.

3.1 Analysenivå

Oppgaven er i hovedsak kvantitativt fundert. Som et utgangspunkt tar oppgaven for seg haugianismens påvirkning i Norge, og bruker Norge som sammenligningsgrunnlag. Like vel vil oppgaven ha et visst internasjonalt preg. Dette internasjonale fokus fremkommer både på grunn av problemstillingens prinsipielle preg, samt de ringvirkninger et fungerende system vil gi.

3.2 Kilder

Det er benyttet både skriftlige og muntlige kilder. Intervjuene som er utført er nedskrevet og de fleste ligger som vedlegg til oppgaven. De skriftlige kildene inneholder både bøker, internettleksikon og internettartikler. For deler av det generelle bakgrunns materialet er nettleksikonet Wikipedia brukt som kilde. Der det har vært nødvendig er det supplert med faglitteratur innen ulike tema. Beskrivelsen av Hauge tar utgangspunkt i noen av de mange bøker som er skrevet av ham, sammenfattet for en enkel oversikt over hans liv og bakgrunn.

4 Analyse

For å se hvordan den haugianske tankegangen om kall til arbeid og nøkternhet kan gi innsikt til dagens samfunn, kan det være nyttig å etablere et rammeverk. Oppgaven tar utgangspunkt i Webers observasjoner som et grunnlag for en forklaringsmodell. Et slikt rammeverk vil være nyttig for å kunne forstå hvordan Hans Nielsen Hauge kunne ha en så sterk innvirkning på samfunnet, og hvilke implikasjoner dette kan gi for dagens samfunn.

4.1 Webers tankegang

Max Weber observerte hvordan vestens sterke økonomiske vekst kan forklares ved en kombinasjon av nøkternhet, som gir grunnlag for akkumulering av kapital, og et kall til å arbeide. Disse to faktorene gir en samfunnsnytte som kan gi grunnlag for å forklare den velstandsutvikling vesten har gjennomgått de siste århundrer.

Webers tankerekke er kritisert av mange, men har samtidig vært ansett av mange som en del av grunnlaget for økonomisk teori og utvikling. Den kapitalistiske utvikling av ikke-kristne land i Øst-Asia er lansert som et sterkt argument mot Webers tankegang⁶³. Det er klart at disse landene ikke har stått under den samme protestantiske påvirkning, men samtidig er mye vestlig tankegang hentet inn til disse landene. Man kan si det som at vestlig tankegang til dels er blitt importert, eller investert, i disse landene, og lagt grunnlaget for den veksten som har funnet sted. Slik sett kan en også argumentere for at "den kapitalistiske ånd" er blitt importert. Kombinert med mange av disse landenes fattigdom eller sterke ønske etter vekst, kan "den protestantiske etikk" indirekte ha vært virksom også i disse landene. Et annet argument er den etiske tankegangen en kan finne i østlige religioner. Denne tankegangen går ut på at ens handlinger i dette livet vil påvirke ens neste liv.⁶⁴

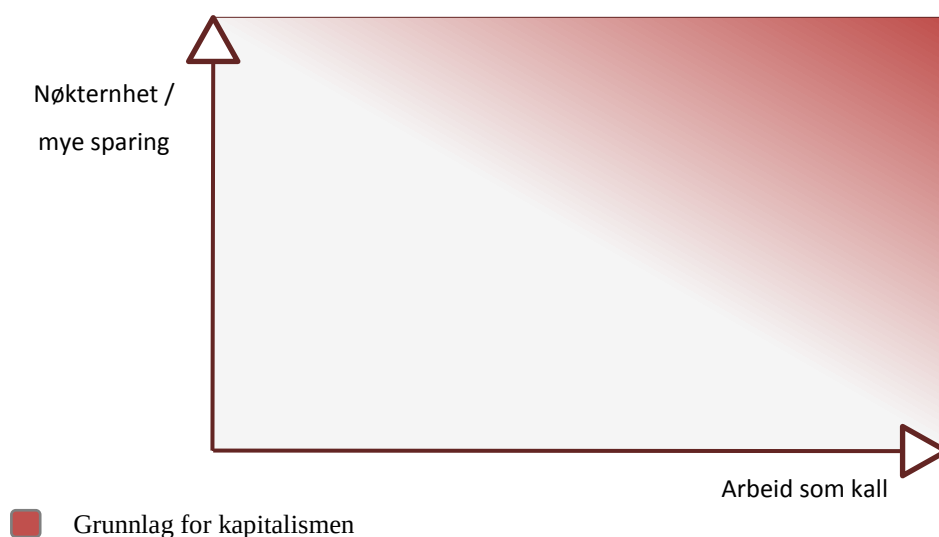
⁶³ Protestant work ethic, 2010

⁶⁴ Hinduisme, 2010 og Buddhisme, 2010

4.1.1 Weberdiagrammet

Webers analyse kan forklares ved en grafisk fremstilling. Denne vil i oppgaven betegnes som *Weberdiagrammet* (Figur 1). Langs den ene aksen finner en “kall til arbeid”, som motsetning til arbeid som et onde eller slit en må gjennom. Den andre aksen setter opp spennet mellom forbrukeren og asketen, med asketisk forbruk som øverste nivå. Forbrukeren vil bruke sine midler til egen nytelse og luksus, mens asketen vil redusere eget forbruk til det minimale.

Webers observasjon var at utviklingen av det kapitalistiske samfunn var mer effektivt ved sterkere kall til arbeid og mer asketisk livsførsel. I dette hjørnet av diagrammet vil det være mye tilgjengelig arbeidskraft og nøktern livsførsel som gir grunnlag for sparing og investering. Det er i dette området Weber trekker frem kalvinismens plassering, og mer generelt protestantismen. Dette er grunnlaget for Webers analyse av protestantisk etikk og teologi som forklaring for den kapitalistiske ånd. Det fargede området i diagrammet er den plassering Webers tankegang presenterer som grunnlaget for den kapitalistiske ånd.

Figur 1 Weberdiagrammet

4.2 Moderne kapitalisme

For å gi en moderne tolkning av kapitalismen, kan det være nyttig å trekke frem dens kritikere. Marxismen gir et helt annet bilde av samfunnet, og en sammenligning av disse retningene kan være nyttig for å forstå dybdene i de grunnleggende oppfatningene. Kapitalismen ble av Karl Marx beskyldt for å øke skillet mellom eierne og arbeiderne, og dermed skape et ustabilt samfunn. Marxismen ønsket å oppheve dette skillet ved at eierskapet knyttes til fellesskapet, og med det skape likhet for alle. Ut fra Webers observasjoner kan en si at en slik ineffektiv fordeling ikke vil gi den vekst og produksjonseffektivitet som har vært nødvendig for dagens samfunn, og som vil være nødvendig for å opprettholde det. Det er derfor naturlig å trekke frem kapitalismen, i en eller annen form, for videre analyse.

4.2.1 Forbruksparadokset

For å tenke videre rundt en teoretisk tilnærming til kapitalismens videre form, vil det være relevant å diskutere forutsetningen for vekst. Økonomer og forvaltere er lært opp til å tenke at en alltid må ha vekst. Kombinasjonen med gjeld, alternativkostnad og avkastning bygger på det tankesett at kapitalen man har skal forrentes. Det grunnleggende problemet med denne tankegangen er at den fokuserer på vekst for å øke, ikke for å skape. Om en deler vekst inn i to former for vekst, selvsentrert og behovssentrert, kan man se en grunnleggende forskjell. Selvsentrert vekst er vekst med fokus på en selv, hvor en ønsker at ens egne midler skal øke. Behovssentrert vekst søker å skape for å dekke andres behov.

Det blir til stadighet sitert at forbruket må opp for at en ikke skal komme i en resesjon. Dette virker som et paradoks til tankegangen om at nøktern livsstil skal være grunnlaget for vekst. Om en ser de ulike formene for vekst som utslag av ulike typer forbruk, kan en se for seg selvsentrert forbruk og behovssentrert forbruk. Noe forbruk må nødvendigvis være rettet mot en selv, for å dekke elementære behov. Det aktuelle spørsmålet vil være hvor stor grad forbruket skal rettes mot en selv. Det asketiske forbruket hindrer i ytterste konsekvens gode produkter i å selges, for den vil presse forbruket ned mot et minimum. Der vil det hindre de frie markedskreftene, som søker å dekke behov. På den andre siden vil dagens forbruksdrevne vekst ha et alt for sterkt forbruk av luksuriøse gjenstander. Den har et selvisk fokus som på mange måter kan gå over i det en kan kalle grådighet. Dersom en øker forbruket av nyttige og gode produkter, samtidig som en reduserer luksusforbruket, kan en

finne en mer bærekraftig balansegang. Det er ikke om en skal forbruke eller ikke det nødvendigvis dreier seg om. Forskjellen ligger i hva som skal forbrukes. Noen varer og tjenester gir i større grad enn andre en sunn vekst. En slik tilnærming trekker inn både kallet for en virksomhet til å møte markedets behov, samtidig som etterspørselen ledes i retning av bærekraftige produkter som dekker behov.

Der Weber peker på asketisk livsførsel blir det kanskje mer rett å snakke om moderasjon og nøkternhet. En nøktern livsstil dreier seg ikke om å ta avstand fra samfunnet, eller de goder samfunnet har opparbeidet seg. Det er en grunnleggende holdning om å utvise forsiktighet i sitt forbruk. Et godt prinsipp for nøkternhet vil kunne være å balansere forbruket som om at en hadde pengene på utlån. Dersom en har bruksrett, og ikke eiendomsrett til pengene, vil forbruket naturlig begrenses og balanseres på en god måte.

Et økt forbruk vil gi etterspørsel til virksomheter som produserer nettopp disse godene. Ved lavere etterspørsel vil mange arbeidere da miste sine jobber. Kapitalismen uten nøkternhet fører til et jag etter stadig mer, en økning i gjeld og forbruk som overgår den naturlige utvikling. Forbruket må øke for at veksten skal kunne fortsette. Behovet for vekst kan komme samfunnet til gode, men en kan stille seg spørsmålet om mye av veksten en i dag snakker om går ut fra et behov om å øke formuene til eiere som allerede har formuer. Uten nøkternhet og samfunnsansvar gir en slik utvikling en rekke store formuer og et forbruk som langt på vei overgår de behov eierne har. Slik sett kan kapitalismen se ut til å være lite bærekraftig og en pådriver mot kriser og depresjoner.

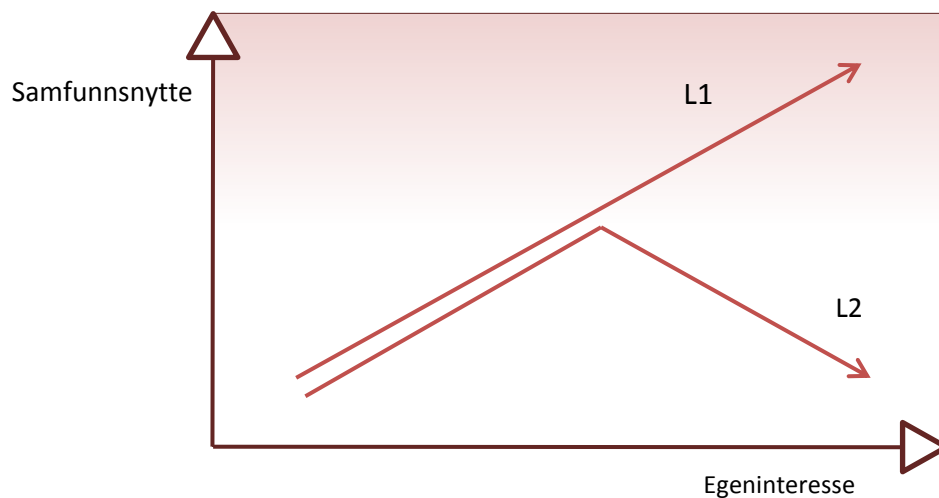
Forbruk har den positive effekten at det åpner for en utvikling som gir grunnlag for å trekke mennesker ut av fattigdom. Samtidig gir det grunnlag for arbeid. En møter et skille der det positive forbruket går over grensen for hva som er positivt, men denne grensen er vanskelig å trekke.

4.2.2 Kapitalismens grådighet

Adam Smiths argumentasjon rundt “den usynlige hånd” tar for seg tanken om at ens egeninteresse, å øke egen inntekt, i sum gir økt inntekt for samfunnet. En kan vanskelig se for seg at all egoisme i økonomisk forstand også skulle være til andres og samfunnets beste. Dette kan trekkes videre til å si at konfliktsituasjoner kan oppstå hvor egoismens egennytte overgår samfunnsinteressen. Dette kan fremstilles ved at noen bransjer vil ha større rom for

å kunne virke negativt inn på samfunnet de er en del av. En kan si det som at markedskreftene kan gi effektivitet i mange tilfeller, men at det finnes samfunnsområder der den motsatte effekt vil kunne oppstå.

Den ulike effekten kan illustreres i et diagram (Figur 2). Slik en kan forstå kapitalismens oppbygning, vil de fleste bruke sin kapital i egeninteresse, mot høyre i diagrammet. Det vil i de fleste tilfeller vil det gi en økt samfunnsnytte (L1). I noen tilfeller vil situasjonen være slik at samfunnsnyttan blir negativ dersom egoismen øker (L2).

Figur 2 Blindsonediagrammet

At finanssektoren kan være en slik sektor kan blant annet forklares ved at risiko og ansvar ikke har stått i forhold til avkastning. Investeringsbanker har hatt mulighet til å ta høy risiko med stor avkastning, uten å måtte stå tilstrekkelig ansvarlig for denne risikoen. I "Markedets fremtid, kapitalismen i krise?"⁶⁵ argumenteres det for en sterkere regulering av banksektoren. Blant annet trekkes det frem at dens makt og innvirkning på samfunnet gjør den for stor til å kunne reddes og stoppes.⁶⁶ Finanssektoren kan derfor virke som et eksempel på en sektor en lett kan se at har spillerom til å redusere samfunnsnyttan dersom grådigheten blir høy.

I dette kan en kanskje finne noe av svaret på Webers observasjoner. Kapitalismen er grunnlaget for veksten, men en trenger et verdisyn og et menneskesyn som gir grunnlag for

⁶⁵ Madsen og Øyen, 2010

⁶⁶ Madsen og Øyen, 2010, s. 29-38

å redusere egoismen der dens innvirkning på samfunnet blir negativ. Kapitalismen og markedøkonomien uten et sterkt nok etisk rammeverk vil søke sin egeninteresse ut over det som er i samfunnets interesse, og kunne være direkte negativt for samfunnet. I den kjente filmen Wall Street fra 1987, uttaler Gordon Gekko "Greed, in lack of a better word, is good."⁶⁷ Sitatet er ofte gjengitt som "Greed is good". Men om en ser på Smiths argumentasjon, er det ikke nødvendigvis grådighet som skal legges til grunn. Argumentasjonen går ut på at det å øke sin egen omsetning, akkumulert i et samfunn, vil øke samfunnets inntekter. Dermed vil også samfunnets velstand bli større. Smith beskriver dette som å søke egeninteresse i et fritt marked, hvor markedskreftene får bestemme.⁶⁸ Prinsippet Smith søker er i sin enkelthet det å prøve å gjøre det bra i alt en gjør. Dette kan omformuleres til en søken etter å skape mest mulig verdi. Mange har tolket denne søkenen som grådighet, men det er ikke nødvendigvis slik. En kan beskrive det som profittsøkende adferd. Grådighet kan betegnes som en ekstrem profittsøkende adferd uten begrensninger.

Begrensningene som hindrer den profittsøkende adferden fra å bli grådighet, kan blant annet være etikk eller religiøse grenser, som hindrer det virksomme mennesket å gå over i grådighet.

4.2.3 Konkav-Smith-modellen

En kan dele teorien om "den usynlige hånd" i to påstander. Den første er at det frie marked, hvor aktørene maksimerer egeninteresse gir et grunnlag for sterk samfunnsnytte. Den andre delen er at sterkere egoisme alltid gir større samfunnsnytte. Sistnevnte argument kan på mange måter virke urimelig.

Blindsonediagrammet trekker frem at det kan finnes områder der sterk egeninteresse i møte med egoisme i noen tilfeller kan være negativt for samfunnet. En videre tolkning av dette kan være at for sterk egoisme er negativt for samfunnet på generell basis. Om en omformer egeninteresse til profittsøkende adferd, kan en skissere en modell der en ser grådigheten som en ytterkant av teorien om "den usynlige hånd". Om en ser de store linjene i en slik argumentasjon vil det være positivt med profittsøkende adferd opp til et visst punkt. Dersom egeninteressen går over dette punktet, vil det vippe over i en negativ utvikling.

⁶⁷ Gordon Gekko, 2010

⁶⁸ Sandmo, 2006, s. 46-47

Disse stadiene vil i oppgaven deles inn i tre områder:

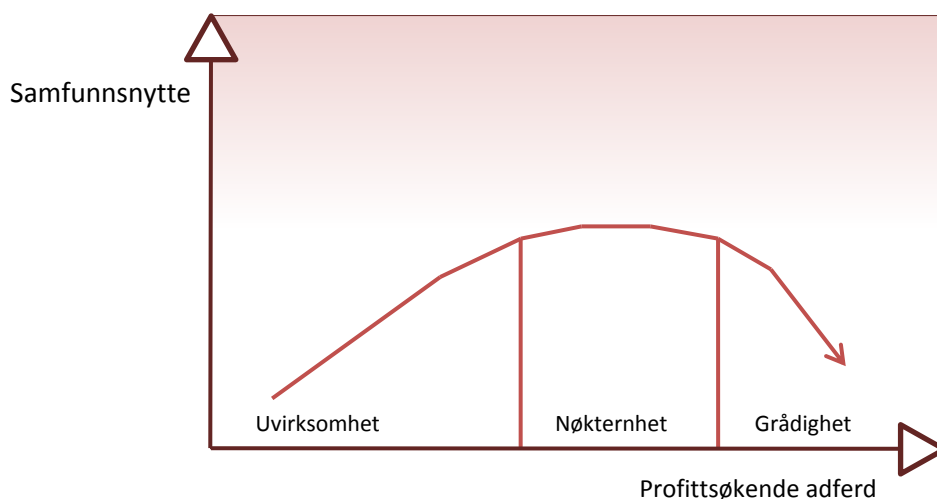
Det første området er uvirksomhet. Denne delen av skalaen er også motstykket til kallet til arbeid. En vil her se arbeid som noe negativt og et relativt lite arbeidslystent samfunn. Tidligere i oppgaven trekkes det frem argumenter mot fattigdomstanken og overdreven nøkternhet. Sett i sammenheng med manglende stimulering til vekst, er det flere aspekter ved en slik tanke som slår negativt ut for samfunnsnyttien. Den asketiske fattigdomstanken kan sees som en del av dette området ved at den bidrar til å redusere markedet og dermed muligheten for produksjon og arbeid.

Det neste området er nøkternhetsområdet. Her vil det være en sterk drivkraft til arbeid, men innenfor samfunnets normer. Innen dette området vil det være forbruk, men forbruket vil være av en annen art enn i det siste området. Forbruket vil ha et større preg av samfunnets beste, enn rent fråtseri. En tankegang en vil kunne møte her er tanken om å møte behov i markedet, fremfor å utnytte markedet.

Det siste området av en slik tankegang er grådighet. Den står som et symbol på overdrevet forbruk og mangel på etiske grenser. Egeninteressen vil her lett kunne bryte etiske normer. Det er i denne sektoren at grådigheten overgår etiske grenser, og en vil kunne se forbruk primært for å dekke egne behov. Forbruket vil her gå over i fråtseri. Den tidligere beskrivelsen av deler av finanssektoren vil kunne passe inn i dette.

Modellen kan vises i et diagram (Figur 3), med tiltagende egeninteresse langs x-aksen, og samfunnsnytte i y-aksen. Fra venstre i diagrammet vil økende egeninteresse gi økt samfunnsnytte, men i avtagende skala. Kurven deles inn i tre områder, uvirksomhet, nøkternhet og grådighet. Den tegnes konkav, med høyeste punkt mot høyre i det midterste området, nøkternhet.

Modellen tar utgangspunkt i Adam Smiths lære om de frie markedskrefter der mer egennytte gir sterkere fellesnytte. Siden modellen omformulerer denne sammenhengen til en konkav funksjon, blir den her betegnet som Konkav-Smith-modellen.

Figur 3 Konkav-Smith-modellen

Konkav-Smith-modellen tar for seg de samme faktorene som Weberdiagrammet, og gir i utgangspunktet implikasjoner i samme retning, men den er forskjellig i det at den ikke baserer seg på Webers forutsetning om at den kalvinistisk-inspirerte kalls-tankegangen var avgjørende for den mest optimale samfunnsnytte. Av nøkternhetsdimensjonen gir den også en annen fordeling av optimal tilpasning. Der Weber trekker frem nøkternhet og sparing som en tiltagende positiv retning, har Konkav-Smith-modellen nøkternhet som den optimale balanse, med grådighet og fattigdomstanke som negative ytterpunkter.

Et argument mot Konkav-Smith-modellen vil være at den sammenfatter arbeidsinnsats og nøkternhetsbegrepet om samme akse. Weberdiagrammet deler disse i to akser, noe som gir mulighet for flere kombinasjoner av disse faktorene. Som et forsvar mot dette kan en trekke inn Marx' beskrivelse av kapitalismen. Ordet kapitalismen kommer fra Marx' kritikk av systemets klasseskille. I dette ligger også et mulig svar på modellens svakhet, ved at samfunnet kan være delt. Da vil den ene delen av samfunnet kunne være et sted, mens en annen del av samfunnet kan være plassert et helt annet sted. Modellen tar heller ikke hensyn til enkeltpersoner, men mer de generelle trendene i samfunnet. Det vil ofte være et visst samsvar mellom faktorene som gir grunnlag for den profittøkende adferden. Å kombinere en etisk tilnærming til arbeid og kapital på en slik måte kan være en realistisk forutsetning, selv om det også kan være et kritisk punkt ved modellen.

Modellen tar for seg kall til arbeid og nøkternhet, som i prinsippet kan relateres til de to grunnleggende innsatsfaktorene innen økonomien, arbeid og kapital. Slik sett tar modellen for seg noe grunnleggende ved den økonomiske forståelsen.

4.3 Haugiansk tolkning

4.3.1 Hauges teologi

Hauge var født inn i en pietistisk tradisjon, og var helt klart påvirket av den.⁶⁹ Calvinismens utbredelse nådde ikke i nevneverdig grad Skandinavia, noe som tilsier at dens direkte påvirkning på Hauge var relativt lav.⁷⁰ På grunn av sine vandringer og bekjentskaper på Vestlandet er det sannsynlig at Hauge også var påvirket av puritanisme. Påvirkningen er nok også et resultat av hans lesing. Som beskrevet tidligere, var en del av den norske pietismen egentlig puritanisme, noe en kan gjenkjenne i Hauges tankegang. Samtidig kan mye av hans tankegang skyldes hans utstrakte lesing av bøker fra mange ulike forfattere med ulike teologiske oppfatninger.

De første årene etter Hauges kallsopplevelse var preget av forkynnelse og forfatterskap.⁷¹ Det var et tydelig fokus på det åndelige, og hans timelige virke var stort sett i forbindelse med trykkeri og bokbinding, for å få utbredt sine bøker. Hans jag etter status og vinning ble erstattet med pietistisk nøysomhet og flittighet, i tråd med sin teologiske bakgrunn. I løpet av få år kan en spore en utvikling i denne tankegangen. Han gikk fra å promotere flittighet til å fokusere på det at en skulle være lys og salt i sin gjerning.⁷² På tross av sterk tvil om det ville la seg gjøre å kombinere et verv som kjøpmann med det sterke kallet han opplevde han hadde fått. Diskusjonen i sitt indre, som han meddeler i flere brev går hovedsakelig på om det er mulig å involvere seg sterkt i slikt arbeid uten at troen svekkes. Etter mange advarsler bestemmer Hauge seg for å gå i denne retningen, og hans brev og forfatterskap preges i ettertid av denne bestemmelsen. Denne beslutningen ser ut til å ha satt tydelige spor i hans tankegang, han virker mer sikker i sin beslutning etter dette. Norborg beskriver dette som at "faren ved verdslig handel var der nok, men det var også et yrke som fortere enn noe annet ville skaffe de troende midler til å gjøre godt og samtidig sette en stopper for de rikes overdådige luksus og undertrykkelse av nesten".⁷³

⁶⁹ Hans Nielsen Hauge, 2010

⁷⁰ Calvinisme, 2010

⁷¹ Norborg, 1966, I s. 57

⁷² Breistein, 1955, s. 36-42

⁷³ Norborg, 1966, I s. 220

4.3.2 Hauges tanke om kallet til arbeid

Den tvil Hauge hadde om arbeidets plass i den kristnes liv var fra kjøpmannskapets tid erstattet av en tydelig tanke om den kristnes nødvendige involvering i næringslivet. Hauge trekker frem flere begrunnelser for dette: Plikten til å hjelpe nesten, motvirke de ugudeliges makt og fråtseri på andres bekostning, forvalter og husholder for Gud, være lys og salt, det negative i sløvhets og løsgjengeri, og Bibelens kall til arbeid.⁷⁴ Hauge uttaler: "Enhver fikk i arbeidet anledning til å ågre med de gaver Gud hadde gitt ham. Ingen måtte ligge på latsiden, men utvise flid og påpasselighet."⁷⁵ Motsetningen i dette var, som Hauge selv hadde slitt med, jaget etter rikdom, som helt klart var noe negativt. Basert på denne nytenking og nye retning i Hauges tankegang kan en trygt si at Hauge anså arbeidet som et kall, eller i det minste noe en skulle ta seriøst med flittighet. Til dels kan en si at Hauge bryter med den typiske pietistiske tradisjon på dette punktet.

Weber trekker frem Calvinismens tanke om kall til arbeid. Dette minner om Hauges grunnlag, pietismen og puritanismen. En kan se at Hauge ikke var en typisk pietist eller puritaner, men heller hadde sin bakgrunn der, og trakk heller frem mot sin egen retning. Denne tankegangen kan en omtale som haugianisme. Det var denne som fikk prege mange bygder og virksomheter i årene etter, og som fremdeles har sitt preg i mange sammenhenger. Hauge beskriver flittigheten: "Når vi er flittige til å ågre med det Gud betror oss, grunner og arbeider med det i ord og gjerninger, så får vi mer, dog så, at vi ei gjør det etter vår fornuft og av egen kraft eller til egen nytte, men alt i troen overlatt etter Guds vilje."⁷⁶

I sine første virkeår etter kallsopplevelsen var det først og fremst som forkynner og forfatter Hauge opptrådte. Det var en vanskelig og tung prosess å komme over i næringslivsrollen som senere skulle prege mye av hans virke. Livet til Hauge kan gjerne deles i to virkeperioder. Fra dagene etter sin åndelige opplevelse, begynte han som forkynner og forfatter frem til år 1800. Forkynner og forfatterkallet fulgte ham hele resten av livet, men etter år 1800 ble næringslivsrollen også en sentral del av hans virke. Tittelen på Sigbjørn Ravnåsens bok om

⁷⁴ Kvamen, 1971-1974

⁷⁵ Breistein, 1955, s. 34.

⁷⁶ Norborg, 1966, I s. 275

Hauge, "Ånd og hånd"⁷⁷, er en god illustrasjon på denne sammensatte tankegangen. Samtidig var Hauge tydelig på at det åndelige alltid måtte gå foran.

Det spesielle med Hauge er at han trekker pietismens og puritanismens nøkterne livsførsel og kombinerer det med kallet til arbeid, uten å trekke det så langt som kalvinismen. Kallet blir her sett som til ære for Gud. Hauge skriver: "Å gjøre det gode ville bli belønnet. Jo mer virksomme man var til det Gode, jo mer lykke det Liv."⁷⁸ Han bryter altså til en viss grad med Luthersk tankegang her, samtidig som han unngår den kalvinistiske tvangstanken som til dels blander sammen frelse og gjerninger. Denne frihet i kallet reduserer ikke kravet til at troen skal følges av gjerninger, men gir frihet til å gjøre gjerningene. Hauge er ikke unik på dette området, men han er en av foregangsmennene og dette er noe av det som kjennetegner ham, som også har lagt grunnlaget for den samfunnsforvandling og utvikling en har kunnet se etter ham og hans etterfølgere.

Hauge siterte Jakobs brev om at troen ikke kunne frelse uten gjerningene som fulgte: "da det er vel at lære, men kan intet gavne uden at Gierningen følger med, thi Lærdommen maae forvandles til Levnet."⁷⁹ Denne oppfatningen peker i retning av at Hauge til dels også anså arbeidet som en plikt fra Gud. Ikke i så sterk grad som den loviske tanken en finner i den kalvinske læren, men mer som en hensikt. "Å bruke verden og det timelige kunne ikke skade, hvis bare det åndelige gikk foran. Et kristenmenneske skulle være flittig, sky latskap, og arbeide så han kunne hjelpe trengende."⁸⁰ Som Norborg (1966) uttrykker det: "For Hauge stod latskap som en synd like ille som hor eller banning" (I s. 137). Norborg (1966) trekker også frem Huges beskrivelse av folk han møtte fra Hardanger: "Hauge likte hardingene. Han fant dem arbeidsomme, dugelige både i jordbruk og håndverk. Deres nøysomme sinn stemte med hans eget syn på det jordiske kall og arbeidets glede" (s. 147).

⁷⁷ Ravnåsen, 2002

⁷⁸ Breistein, 1955, s. 34

⁷⁹ Breistein, 1955, s. 27

⁸⁰ Norborg, 1966, I s. 205

4.3.3 Hauges tanke om nøkternhet

En har mange kilder til Hauges tankegang om det nøkterne levesett. Hans havesyke fra ungdommen, som han etter hvert opplevde som en gal holdning, uttrykkes gjennom utallige brev og sitater som understøtter denne tankegangen. Breistein (1955) uttrykker dette: "Gjennom sin økonomiske innsats skulle de stoppe «de Riges Overdaad» og søke å frigjøre seg fra disse overklassemenneskene, som levde i vellyst og fråtseri, ikke bare på grunn av sine store inntekter, men også fordi de hadde sikret sin stilling ved «Næstens Undertrykkelse»" (s. 37).

Det er også viktig å trekke frem forskjellen mellom en nøktern livsstil og fattigdomsidealet. Selv om Hauge selv levde svært asketisk, var det først og fremst det selviske forbruket og fråtseriet han advarte mot. Samtidig er det nok grunn til å tro at dagens nøkterne livsstil lett ville fremstå som fråtseri for Hauge. Hvor sterkt en kan overføre hans tanker direkte inn i vår tid er vanskelig å si. Noe av dette vil nok også være individuelt.

Breistein (1955) forteller hvordan Hauges tankegang ikke går over i en fattigdomstankegang: "Den kristne skulle ikke kvitte seg med sine midler ved å gi dem bort. Hauge peker på at det bare var til den ene at Jesus sa han skulle gå bort og selge alt han hadde" (s. 305). Videre siterer han Hauge "Thi Naturens Forandring og Skaberens Styrelser derved, at den giver Overflod og atter prøver ved Mangel, Saa skal vi spare og samle i den gode Tid for at have baade selv og hielpe andre i den dyre Tid".⁸¹

Fattigdomsidealet strekker det asketiske forbi den nøkterne livsstil, og vil i mange tilfeller skape en unødvendig og usunn negativ livsstil. At Hauge står for en ny retning sett i forhold til den tradisjonelle tankegangen i datidens religiøse sammenhenger bekreftes av Aarflot (1969): "Selv om Hauge tok avstand fra fattigdomsidealet, er han tydelig nok talsmann for nøysomhetsidealet, men dette er hos han løst fra den asketiske verdensforsakelse som en ellers møter i den pietistiske fromhetstradisjon" (s. 375).

Hauge var på et tidspunkt inne på tanke å forme personlige økonomiske fellesskap. Bakgrunnen for dette var Bibelens Apostlenes gjerninger 4:32. Dette var som et praktisk uttrykk for den forvaltertjeneste en hadde for Gud. Da tar en kallstanken for arbeidet videre

⁸¹ Breistein, 1955, s. 305

med tanken om kallet som forvalter. Hauge ser ut til å redusere dette kravet senere, men prinsippet går inn under tanken om forvalterskapet. Penger og midler sees som en forvaltning av Guds midler. Dette kommer også til uttrykk ved at han ved en rekke anledninger ser det som en selvfølge at vennsamfunnet skulle trå til med økonomisk hjelp til hans virksomhet.⁸² Hauge beskriver: "Livets goder skulle den kristne betrakte seg som forvalter av. Han skulle være Guds husholder på jorden. Av husholderen krevdes det at han var tro. Det gjaldt å økonomisere slik at Herren fikk det største utbytte. Om de bliver betroet noget Pund af Gud i det Aandelige eller Timelige, saa vær gode Huusholdere derover, og ophøyet eder ikke deraf, men betænk at det er laant af Gud."⁸³

Hauge var også opptatt av at kapital ikke skulle bli liggende uvirksom. En fremtredende setning Hauge brukte en rekke steder, var å "aagre med sit Pund"⁸⁴. Formuen skulle ikke bli liggende, men den skulle brukes i den gode tjeneste.

4.3.4 Hauge i Weberdiagrammet

Det er vanskelig å foreta en fullstendig analyse av verdens religioner for å plassere disse i et Weberdiagram, men noen hovedpunkter kan være verdt å belyse. Weber kan ha rett i at den protestantiske etikk i større grad enn den katolske legger til rette for kapitalismen. Samtidig er det store variasjoner innen protestantismen. Det er noe av det Weber selv trekker frem i sitt hovedverk med diskusjoner rundt kalvinisme, puritanisme, pietisme og metodisme.

De ulike retningene kan plasseres i et weberdiagram for å gi en grafisk fremstilling av forskjellene mellom dem. Det er verdt å merke seg at plassering av ulike trosretninger vil være svært unøyaktig. En kan nok finne miljøer fra det ene som passer mye bedre inn i plasseringen for det andre. Denne grafiske fremstillingen søker å hente frem hovedtrekkene.

Kalvinisme

Kalvinismen trekker frem gjerningene som et tydelig tegn på at en var blant de utvalgte til frelse, noe som promoterte hardt og flittig arbeid. Weber gjenkjenner denne egenskapen ved den kalvinistiske forståelsen, og bruker nettopp kalvinismen som grunnlag for deler av sin analyse. Calvinismen har også en viss grad av asketisk tankegang ved at handlinger skulle

⁸² Aarflot, 1969, s. 260 og s. 375, Breistein, 1955, s. 170 m.fl.

⁸³ Breistein, 1955, s. 30

⁸⁴ Ravnåsen, 2002, s. 103

vises for å bekrefte ens utvelgelse. Denne beviselige livsførsel ville da også gi utslag i nøktern og til dels asketisk tankegang og livsførsel, men preget av et sterkt kall til arbeid.

Pietisme

Pietismen har mange likhetstrekk med den kalvinistiske etikken, selv om den teologiske begrunnelsen kan være nokså ulik. Felles er at de begge er protestantiske og har felles grunn i mange grunnleggende teologiske aspekter. Pietismen hadde ikke denne vekten på at utvelgelsen ville gi seg uttrykk i handlinger, men heller indre følelsesliv. Dette gir seg først og fremst utslag i sterkt asketisk livsførsel. Ved at det indre trosliv skulle være i fokus, ble andre forhold ansett som mindre viktig.

Puritanisme

Puritanismen vil i utgangspunktet minne mer om pietismen, ved at den indre opplevelsen var sterkt vektlagt. Samtidig var den puritanske bevegelsen i utgangspunktet dannet i krysningpunktet mellom den lutherske og kalvinske lære, noe som gir den et særpreg av ulike teologiske krysninger. Meistad beskriver puritanismens kallsforståelse å være i kalvinistisk retning, at en er kalt til arbeid.⁸⁵ Dette kallet kan i utgangspunktet minne om det kalvinske, men ikke i like sterk grad. Den asketiske tankegangen var også til stede for puritanerne, men den bakgrunn fra næringsdrivende samfunnslag har nok satt sitt preg til at den gir mer rom for bruk av midler. Puritanismen er nok ikke asketisk i samme grad som pietismen, men har et tydelig nøkternt preg.

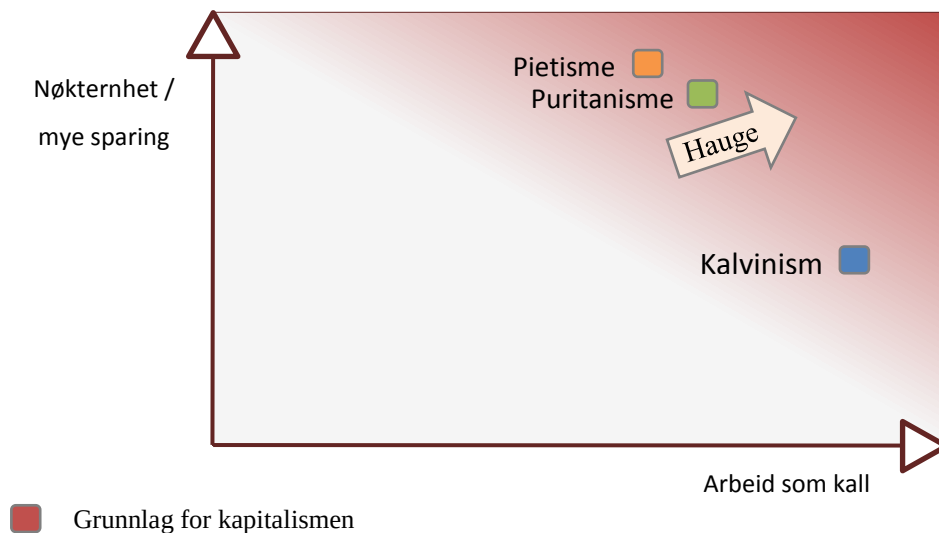
Hans Nielsen Hauge

Det er klart at Hauge var påvirket av sin religiøse arv og tradisjon. Ikke uventet er det derfor mye av hans tankegang en kan se at er sammenfallende med pietistisk og puritansk tankegang. Samtidig gir Hauge et sterkere fokus på arbeidets viktighet og relevans. Hauge går i enda sterkere grad enn sin arv i retningen Weberdiagrammet utpeker som grunnlag for kapitalismen.

Kallet til arbeid står ikke like bestemt hos Hauge som hos det typiske kalvinistiske synet, men han går også langt i denne retningen. Samtidig er hans tanke om nøkternhet avvikende fra det typiske pietistiske. Personlig var han sterkt nøktern, men hans lære uttrykte ikke dette i

⁸⁵ Meistad, 2000, s. 237

like stor grad. Hans lære er nok nær det puritanske når det gjelder nøktern tankegang. Kombinert gir disse faktorene Hauge en sterk posisjon sett i lys av Weberdiagrammet (Figur 4). Det kan være med å forklare den sterke innvirkning hans lære og etterfølgere har hatt på det norske samfunn, helt frem til i dag.

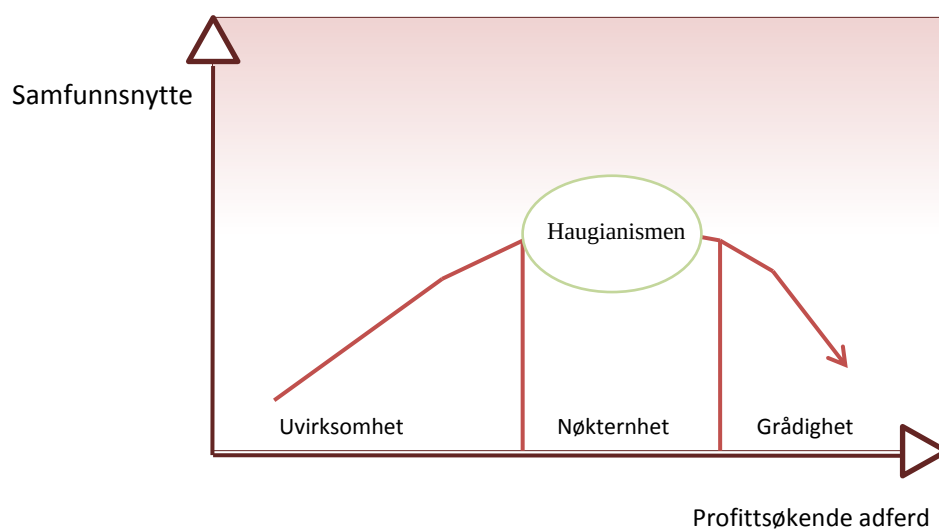
Figur 4 Plasseringer i Weberdiagrammet

4.3.5 Hauge og Konkav-Smith-modellen

Konkav-Smith-modellen gir også en ny tolkning av den innvirkning protestantisk etikk har gitt på den kapitalistiske velferdsutviklingen en har kunnet se de siste århundrer. Det er flere grunner for den sterke profittsøkende adferd en kan observere, og den kristne medmenneskelighetstanken i den protestantiske etikk var nok en av dem. At fattigdommen var fremtredende mange steder er nok også en grunn.

Det er i nøkternhetsområdet en kan finne den haugianske tankegangen. Hans lære gir uttrykk for nøkternhet, uten at forbruket fortrenses. Det en også kan se ved Hauge, var hans ivrige søken etter å møte behov. Tanken er fundert i hans tro, men han bruker den helt klart også i sitt forretningsvirke.

Haugianismen gir altså nøkternhet, behovssentrert forbruk og et sterkt kall til å arbeide. Slik sett gir haugianismen en optimal tilpasning i Konkav-Smith-modellen (Figur 5). Hauges tanker er derfor i tråd med det modellen legger opp til som det optimale området for samfunnet.

Figur 5 Konkav-Smith-modellen med haugianismen

4.4 Den haugianske etikk i dag

Det er nå mange år siden Hauge levde. Arven etter ham er ikke glemt, men tydelig redusert i den norske tradisjon og tankegang. Samtidig kan man se en revitalisering spesielt blant kristne i arbeidslivet. Noe av det Hauge fremdeles forbindes med, er hans oppfatning av arbeid, og den tankegang han hadde om nettopp dette. Flere næringslivsledere er intervjuet i forbindelse med oppgaven, og deres tanker vil her gi dypere innsikt sett med dagens øyne. Blant disse er tre fra Møre og Romsdal, der en rekke virksomheter var etablert av haugianere på 1800-tallet. Per Sævik er styreleder i Havila Shipping ASA, Arve Ekornes er direktør for produktutvikling i Ekornes ASA, og Oddvar Bjørge er styreleder i Bjørge Ocean AS. Sigbjørn Ravnåsen er styreleder for Haugeinstituttet, og er fra Sørlandet. Fra Bergen er både Terje Gilje, administrerende direktør i Bergen og Omegn Boligbyggelag (BOB), og Ottar Hummelsund, daglig leder i Econ AS. Vegard Kobberdal er partner og senior rådgiver i Craftig House og holder til på Østlandet. Disse er valgt ut på grunn av sin haugianske arv eller nyere kristne påvirkning, som er kombinert med betydelig erfaring innen næringslivet. Deres bidrag til oppgaven vil gi en indikasjon på hvilken retning en kan spore blant mer etisk bevisste næringslivsledere i dag.

4.4.1 Arbeid som et kall

Arbeid er sentralt begrep for ethvert menneske. Enten en selv arbeider, eller ved at arbeid gir grunnlaget for ens liv enten direkte eller indirekte. I dagens samfunn er arbeid ofte forbundet med et nødvendig onde for å skaffe midler både til eksistensielle behov. Mye av grunntankegangen bak det økonomiske fagområdet baserer seg på tanken om at arbeidskraft er noe en kan bytte mot andre goder, på bekostning av ens egen tid. Utrykket "tid er penger" får her sin betydning. Noen fagretninger tar også med tankegangen om arbeid som et gode i seg selv, men fremdeles er mange økonomiske modeller basert på tanken om arbeid som et onde. En må nødvendigvis legge en pris på arbeid, og økonomiske modeller må nødvendigvis trekke frem arbeid som en ressurs. Problemet er at denne tankegangen har spredt seg forbi modellene. For bedriftene er arbeidskraft en ressurs, men for enkeltindividet er arbeid mye mer.

Det en kan se på Hans Nielsen Huges tanker om arbeid, er et mer nyansert bilde på arbeidet. Det er ikke unikt for Hauge, men hans liv og virke vitner om et sterkt fokus på dette. Fra tidligere avsnitt av oppgaven går det frem at teologiske retninger og

samfunnsstrømninger har hatt ulike oppfatninger om betydningen av arbeid. Mye kan tyde på at Hauge anså arbeid som et kall, men spørsmålet er da kan stille seg er hva dette kallet vil innebære.

Noe av det en kan gjenkjenne i Hauges tankegang, er ønsket om å møte enkeltmennesket eller samfunnets behov. En kan ikke sammenligne dette direkte med dagens forhold, men tankegangen om å ta ansvar for sine ansatte kan helt klart trekkes frem som et viktig fokusområde for dagens virksomheter. Vegar Kobbervold trekker frem behovet for at enkeltindividets hensikt, utdanning og arbeid skal samsvare. Lett omskrevet siterer han Aristoteles: "Der ditt talent møter markedets behov, - der er ditt kall".

Kallet til arbeid er for mange en sentral og viktig del av livet. Mange har sin identitet og sine venner tilknyttet jobben, og arbeidet får derfor en rolle ut over sin funksjon som arbeid. Samtidig har arbeidet en funksjon ved å gi mening i den enkeltes liv. Sigbjørn Ravnåsen trekker inn et eksempel fra Hauges liv, der han ble oppsøkt av en mann fra Hjelmeland. Mannen hadde psykiske problemer og bodde isolert i skogen. Hauges løsning var å sette ham i arbeid med å lage vei til bygden. Han døde før veien var ferdig, men eksempelet illustrerer Hauges syn på arbeidet som positivt i seg selv. Ravnåsen utdyper: "Det er uheldig for friske mennesker å gå uten arbeid. Hauge så på arbeid som en terapi". Per Sævik gir også den lærdom i at "arbeid er en velsignelse".

Kallet til arbeid kan altså være en hensikt i møtet med behovet. En utfører sitt arbeid fordi en ønsker å møte et behov, og en har et menneskelig behov for å gjøre dette. Det er viktig for et menneske å ha noe å gjøre.

Det en kan se gjennomgående i intervjuene som er foretatt, er at arbeidet trekkes frem som noe positivt. Dette er i tråd med Hauges tanker, og gir også et godt grunnlag i lys av Konkav-Smith-modellen.

4.4.2 Kallet til samfunnsansvar

En side ved Hauge som kommer tydelig frem er hans omsorg for sine medarbeidere. Flere av Hauges virksomheter var bygget omtrent som familier, hvor de ansatte til og med bodde på arbeidsplassen. En annen hensikt for å møte behov er den relasjonen en har internt i en virksomhet. De ansatte selv er en viktig del av virksomhetens omgivelser. Noe av det Hans

Nielsen Hauge stod for var nettopp å ta vare på sine arbeidere. Sigbjørn Ravnåsen forteller at noe av det som kjennetegnet Hauge var tanken om likeverdet. Han forteller om Huges tankegang der "alle var like mye verd." "Det betyr ikke noe om du er på et verksted eller vasker gulvet eller er toppsjef. Gud anser ikke personer, men den som gjør rett og rettferdighet.", beskriver han. I alt for mange tilfeller ofres ansattes velferd for å oppnå høyere profitt. I dette kan en se den profittsøkende adferd går ut over nøkternhetsområdet og går over i grådighet.

Engasjementet for ansatte kan også sees i en større sammenheng. Samfunnet som omgir bedriften er flere enn bedriftens ansatte, men bedriften er en del av dette samfunnet. Det er mange bedrifter som driver med gode overskudd. Samfunnsansvar er blitt spesielt viktig for mange store selskaper, men det kan være vanskelig å trekke noen tydelige linjer for hva en bedrift skal eller bør gi tilbake til samfunnet. Terje Gilje forteller i intervjuet: "De store bedriftene har et samfunnsansvar. Overskuddsbedrifter må pløye ting tilbake". Han trekker frem Trond Mohn i Bergen som et godt eksempel.

Arve Ekornes beskriver det som en av hans viktigste drivkrefter som en del av ledergruppen i Ekornes at "selskapet blir en solid og stabil arbeidsplass for alle våre ansatte. At den er solid og rettferdig for våre ansatte. Dette for at de kan ta seg av seg selv og sin familie". Han forteller om mottoet: "En skal glede seg til å komme på arbeid, men også til å komme hjem". Ekornes kommer her inn på noe av det som kjennetegnet Hauge, men som en ikke kan gjenkjenne i samme grad i dagens samfunn. Dagens fokus på vekst og resultater undergraver i alt for mange tilfeller de menneskelige aspektene. Her er et godt eksempel på tydelig profittsøkende adferd som ikke går over i grådighet. Ekornes som selskap har utviklet en kultur som både tar vare på ansatte, men samtidig gir grunnlag både for lønnsomhet for eiere. Det vil også kunne resultere i sterk samfunnsnytte. Selskapet søker å møte markedets behov. Det er ikke overraskende at grunnleggeren selv, Jens Ekornes, var påvirket av den haugianske tankegangen.⁸⁶

Vegar Kobberdal trekker dette inn i strategiarbeidet også i et større perspektiv med bedrifter som ser en dypere mening ved sin virksomhet. Han beskriver dem som "ikke drevet av

⁸⁶ Grytten, 2009

markedstrender, men en hensikt i samfunnet". Dette ser en også tydelig i Hauges fremtreden, hvor han så behov i samfunnet og startet bedrifter for å møte de grunnleggende behovene. Bedriftene som følger dette beskriver Kobberdal som de som har en "åpenbaring om sitt eget talent. Et ønske om å bidra til en bærekraftig bedrift over tid." Kallet til arbeid kan i ut fra denne tankegangen være et kall til å møte samfunnets behov fremfor å skape behov for å øke sin egen formue. Ved å peke på nødvendigheten for å møte markedets behov, fremfor å utnytte mest mulig, kommer Kobberdal inn på et viktig område. Det han forteller om å møte behov med de talenter en har, overføres her til virksomheter.

Kallet til arbeid og samfunnsansvar gir også føringer til å gjøre det bra der en er. Det er klart at en må holde det økonomiske fokuset for å kunne drive virksomheter, og da også sikre arbeidsplasser. Som Per Sævik uttrykker det: "Ingen må tro at en kan drive 'business' av en viss størrelse uten fokus." Han sier videre at han opplever at etiske holdninger ser ut til å få en sterkere plass en tidligere. "Jeg er opptatt av at det en står for skal ha en etisk forankring slik at en kan se seg i speilet.", forteller han.

Kallet til å kombinere arbeidsomhet med et samfunnsansvar går direkte inn i Konkav-Weber-modellens optimale tilpasning. Tilpasningen er sterkt profittsøkende, bedriftene er profesjonelt drevet med fokus på lønnsomhet, men med et samfunnsansvar som begrenser jaget etter profitt til et nivå som ikke er skadelig for samfunnet.

Fra intervjuene er det også her en klar gjennomgående trend at en ønsker og forsøker å ha et bevisst forhold til nøkternhet. Det er nok praktisert noe ulikt, men tankegangen ligger helt klart til grunn. Samtidig kommer det frem av flere av intervjuene at det å bruke penger til nyttige formål, helt klart er ansett som noe positivt.

4.4.3 Moderne nøkternhet

Kombinert med kallet til arbeid, var nøkternhet et sentralt moment i Webers analyse av den kapitalistiske fremgangen. Dagens samfunn blir ofte referert til som et forbrukersamfunn. Den nøkternheten som Weber observerte som en av grunnpilarene for den kapitalistiske utvikling vi har hatt i vesten, er på mange måter forsvunnet eller sterkt redusert. Oddvar Bjørge sier at "kallet til nøkternhet kan være betimelig i vår tid." Videre trekker han frem forbrukets store paradoks: "Vi kan gjøre noe på det individuelle plan, kjøpe mindre bil, men skal samfunnet fungere må en forbruke. En må handle om ikke krisen skal bli verre. En skal jo

forbruke for å unngå krise i økonomien og samfunnet. Dette er jo kapitalismens paradoks og kan være en motsetning til Hauges nøkternhet.” En kan trekke tanken videre rundt hva et nøkternt forbruk faktisk er. Ottar Hummelsund trekker frem at en ikke skal fråtse, og nevner at han er vel så opptatt av hva midlene en har faktisk brukes til. Dette kan man trekke inn i argumentasjonen rundt behovsdrevet eller forbruksdrevet vekst. Om en har et fokus ut over seg selv, vil forbruket få en helt annen karakter enn dersom en selv står i sentrum. Det kapitalistiske samfunn søker å dekke egne behov, og stimulerer til selvcentrert forbruk for å få fart på økonomien. Her kan en trekke inn Hauges tankegang om å ”aagre med sit Pund”⁸⁷. Hauge skriver: “Hver burde efter sin Formue og sine Gaver hielpe til Fabricker og Værker at oprette og drive, saa ledige Hender faa Arbeyde”.⁸⁸ En setter penger i virksomheter og skaper arbeidsplasser, fremfor å øke et egosentrisk forbruk. Nøkternheten holder forbruket nede, slik at samfunnet også får glede av den rikdom en er blitt gitt.

Per Sævik forteller om sin virksomhet: “Havilagruppen i dag har omtrent 1000 ansatte, det er noe som gir meg en betydelig glede.” Det moderne kapitalistiske samfunnet tenderer til alltid å ønske seg mer, men ønsket er først og fremst rettet mot eget forbruk og større materiell velstand. Sævik refererer også til et uttrykk hentet fra Ole Pauls: “vi har alt, men det er alt vi har.” Man kan si at nøkternheten ikke først og fremst dreier seg om ikke å bruke midlene sine. Nøkternhet dreier seg om hvordan en bruker dem. Først og fremst er det sentralt at fokus ikke skal være en selv, men andre.

4.4.4 Bibelske prinsipper

Hauges tanker om nøkternhet er et resultat av mange faktorer. Noen av disse er den påvirkning religiøse trosretninger hans oppdragelse og oppvekst ga ham. Samtidig var det klart at Bibelen var en sterk autoritet i hans liv. Det gir en dybde å se til Hauges kilder for å forstå hans tanke. Dette er spesielt relevant om en ønsker å trekke dette frem som prinsipper i dagens samfunn. Fra brev og skrifter kommer det tydelig frem at Hauges grunnlag for sin tanke om arbeid er basert på hans tolkning av Bibelen. For å forstå Hauges tankegang er det viktig å gå til kilden av hans tanker, noe som kan bidra til å forstå hva Hauge tenkte. Terje Gilje er også klar på at det er Jesus en ønsker å peke på når en trekker

⁸⁷ Ravnåsen, 2002, s. 103

⁸⁸ Ravnåsen, 2002, s. 71. Ref. H.N. Hauge: Betænkning til Religions Forening. 1807.

frem Hauge. "Omveien om Hauge er omveien for å verdsliggjøre det for å få innsyn i Jesus levereregler uten å bruke hans navn.", sier han.

Bibelens Paulus sier rett ut at "gudsfykt med nøysomhet er en stor vinning. For vi hadde ikke noe med oss inn i verden, og det er klart at vi heller ikke kan ta noe med oss herfra. Har vi mat og klær, skal vi la oss nøye med det."⁸⁹ Sitatet står i sammenheng med det kjente "pengekjærhet er en rot til alt ondt."⁹⁰ Hebreerne gir også samme beskrivelse: "La deres ferd være fri for pengekjærhet, så dere er fornøyd med det dere har."⁹¹ Teologisk sett er dette skrevet til troende mennesker, men det er klart at det også kan gi visse allmenngyldige prinsipper. Jesus gir samme beskrivelse i forbindelse med et spørsmål fra en i en folkemengde: "Se til å ta dere i vare for all havesyke! For ingen har sitt liv av sin eiendom, selv om han har overflod."⁹² Prinsippet kan sees i sammenheng med Salomos ordspråk, som beskriver rikdommens bedrag: "Når du vender dine øyne mot rikdommen, så er den borte. For den gjør seg vinger, lik en ørn som flyr mot himmelen."⁹³ Det er altså tydelig at Bibelen advarer mot visse sider ved rikdommen, men en finner ikke bibelsitater mot det å ha overflod. Tvert imot gir Bibelen klare løfter om rikdom og overflod for rettferdige: "For hver den som har, til ham skal det blir gitt, og han skal ha overflod."⁹⁴ Det er jaget etter rikdommen, eller pengekjærheten det advares mot. Motivet for arbeid skal være begrunnet i et ønske om å bidra eller gjøre noe godt. Det er klart at en skal arbeide for å forsørge seg og sine, men Bibelen advarer tydelig mot begjæret etter rikdom. Dette taler spesielt sterkt til vår vestlige kultur der en i den ene enden kan leve godt omtrent uten innsats som for eksempel ved trygdesystemet, og samfunnet i den andre retningen legger opp til at økt rikdom og karriere er veien til et godt liv.

Samtidig som jaget etter rikdom her sees som noe negativt er ikke det nødvendigvis det samme som å forkaste all rikdom og overflod. Det er å søke rikdom som trekkes frem som noe negativt. Pietismen har en arv av å skulle leve asketisk, en tanke som er sterkt redusert i dagens samfunn. Som det kommer frem av tidligere deler av oppgaven er ikke et fullstendig

⁸⁹ Norsk Studiebibel, 1998, 1 Tim 6.1

⁹⁰ Norsk Studiebibel, 1998, 1 Tim 6.10

⁹¹ Norsk Studiebibel, 1998, Hebr 13.5

⁹² Norsk Studiebibel, 1998, Luk 12.15

⁹³ Norsk Studiebibel, 1998, Ord 23.5

⁹⁴ Norsk Studiebibel, 1998, Matt 25.29

asketisk liv i seg selv noe positivt. Det må her finnes en balansegang. Tidligere avsnitt beskriver også forskjellen på forbruksdrevet vekst og behovssentrert vekst. Dette må sees i sammenheng. Det er viktig å sette et skille mellom nøkternhet og fattigdomstankegang.

Bibelen sier mye om arbeid og kallstankegang. I skapelsesberetningen finner en det første kallet til arbeid, hvor mennesket blir satt til å dyrke og vokte Edens Hage.⁹⁵ Videre kan en se syndefallet som resulterer i at jorden ble forbannet med det resultat at den skulle bli slitsom å dyrke.⁹⁶ Det en kan se av dette er at det Bibelen forteller om arbeidet, er at det er noe positivt. Selv i Edens hage, symbolet på paradiset, ble mennesket satt til å arbeide. Resultatet av syndefallet var slitet ved arbeidet. Hauges tanke om arbeidet ser ut til å være mer i takt med det Bibelen forteller fra Edens hage. Arbeidet skal være noe positivt for mennesket, noe som utvikler og gir mening for den enkelte. I Edens hage får mennesket et tydelig oppdrag til arbeid. Hauge beskriver dette: "Gjennom naturen og gjennom sitt åpenbarte ord hadde Gud gjort det klart at mennesket skulle arbeide i verden. At vi ikke skal være dovne, døde og stille naar vi vil være Gud lig eller hans Børn, det giver al Naturen tilkiende, da Gud har skabt den saadan saa vi maa arbeide".⁹⁷

Arbeid fremstilles her som en hensikt, ikke for å gjøre seg selv rik. Arbeidsomhet er bra, men kan være ødeleggende om det blir et mål i seg selv. Om jaget etter rikdom fortsetter forbi det å dekke sine og andres behov, vil det lett kunne gå over i grådighet. Å søke rikdom for rikdommens skyld, og ikke for å møte behov advarer Bibelen mot. Det er nettopp denne innstillingen Konkav-Smith-modellen trekker frem som den negative grådige utviklingsvei. Bibelen er også veldig tydelig på at fokus skal være å møte andres behov, som stemmer godt med nøkternhetsområdet i modellen. En kan dermed se at grunnlaget for Hans Nielsen Hauges tankegang stemmer med hans videre tolkning av det, noe som gir en videre bekreftelse av hans oppfatninger.

⁹⁵ Norsk Studiebibel, 1998, 1. Mos 2.15

⁹⁶ Norsk Studiebibel, 1998, 1. Mos 3.17

⁹⁷ Breistein, 1955, s 33

4.4.5 Nyhaugiansimen

Hans Nielsen Hauge var en viktig bidragsyter i sin samtid, og for ettertidens samfunnsutvikling. I mange kristne kretser er han et forbilde på mange måter. Sigbjørn Ravnåsen gir her en passende kommentar sitert fra Francis Sejersted: "Hauge gjorde det legitimt for kristne å drive handel." Per Sævik beskriver at Hauge var mange generasjoner for tidlig ute. Dette kan nok stemme for hans teologiske oppfatninger om arbeid.

Det er i dag en oppblomstring av samfunnsmessig tenking i kristelige sammenhenger. På tvers av trossamfunn kan en se en økende interesse for å inkludere tro i sitt virke. For ulike samfunnsarenaer gir dette ulike utslag, men felles er tanken om at deres gud er med i det daglige. Denne tanken følges med et dypt og personlig trosliv, lignende det en vil forbinde med pietismen og puritanismen. Først og fremst er dette noe en har sett de siste 10-20 årene, mye dens økende bevissthet blant norske kristne kan tyde på at dette vil øke i årene fremover. Både Terje Gilje og Ottar Hummelsund bekrefter dette. Hummelsund beskriver at "å tjene penger, det var ikke kristelig." Videre forteller han: "Det er kanskje forsvunnet de siste 10 årene. Det er kommet veldig frem i kristenheten, tankegangen med markedsplassen." Terje Gilje utfyller dette med sin opplevelse av å kunne trekke kristentro inn i business. Dette var for en del år siden i forbindelse med undervisning av Ed Silvano, en argentinsk evangelist: "Jeg våknet ikke til liv med kristentro i business før etter Toronto og Ed Silvano". I Norge er stadig flere kristne organisasjoner opptatt av disse spørsmålene. Stiftelsen Oase har en egen avdeling kalt Oase Business, med kurs og foredrag omkring i landet.⁹⁸ Business Forum Norge er et åpent tverrkirkelig forum med kurs og seminarer satt i gang av Troens Bevis i Sarons dal.⁹⁹ Haugeinstituttet arrangerer årlige konferanser om Hans Nielsen Hauge og forretningslivet, med tilknyttede etiske kurs og prosjekter.¹⁰⁰ I norsk sammenheng vil oppgaven fremme at dette kalles *nyhaugianisme*.

Internasjonalt er det også en økende bevissthet rundt kristen etisk tenkning i arbeidslivet. I tilknytning til IHOP (The International House of Prayer) jobber Joseph Company med relasjonen mellom jobb og kristen tjeneste.¹⁰¹ Ed Silvano var tidlig ute med denne

⁹⁸ Se <http://www.oase.no/oase-business>

⁹⁹ Se <http://www.businessforumnorge.no/>

¹⁰⁰ Se <http://hauginstitute.org/>

¹⁰¹ Se <http://www.josephinternational.org/>

tankegangen gjennom Harvest Evangelism¹⁰², med fokus på å forandre nasjoner. En tankegang som er blitt mer fremtredende er prinsippet om de 7 fjell, de 7 ulike samfunnsarenaer.¹⁰³ Arenaene er media, myndigheter, utdanning, økonomi, religion, kultur og familie.¹⁰⁴ Denne utviklingen har sett en sterk utvikling de siste 10-20 årene, og ser ut til å fortsette sin utbredelse på tvers av teologiske retninger og kirkesamfunn.

4.5 Kapitalismens fremtid

Vestens velferdssamfunn har allerede opplevd økonomiske kriser og Konkav-Smith-modellen forutsier til en viss grad at dette vil fortsette. Modellen trekker frem at samfunnets videre utvikling avhenger av klare etiske begrensninger.

4.5.1 Etikkens grunnlag

Konkav-Smith-modellen kan gi lærdom til dagens samfunn, men har noen forutsetninger. Den bygger på Max Webers observasjoner med grunnlag i protestantisk etikk, men er ikke så sterkt knyttet til denne. Modellen forutsetter først og fremst at et sterkt etisk rammeverk er til stede.

Noe av kritikken mot Webers tankegang har vært den utvikling en har kunnet sett i asiatiske land. Av de ikke-protestantiske østlige land som har opplevd sterk kapitalistisk vekst har det i mange tilfeller vært en sterk kultur knyttet til den religiøse oppfatning om ens neste liv. Det opprinnelige argumentet med at vestlig tankegang har påvirket disse kulturene på mange måter, vil også være et troverdig argument her. Samtidig gir etikken fra de østlige religioner i seg selv en forklaring på den vekst og utvikling en har sett i disse landene. Den kan gi en sterk etisk begrensning, men også arbeidsvilje. Kombinert med en kapitalistisk tankegang, gir dette mulighet for sterk vekst og samfunnsnytte. Spørsmålet er om denne etiske forandringen er like robust som den protestantiske, slik at den vil forhindre grådighet når velstanden blir høy. Dersom dette ikke er tilfellet, vil en trenge en større etisk ramme for at adferden ikke skal gå over i grådigheten.

Argumentet om at det ikke nødvendigvis bare er protestantisk etikk som vil kunne skape en sterk nok etisk ramme vil også kunne trekkes til det ikke-religiøse. Et sentralt spørsmål er om

¹⁰² Se <http://www.harvestevan.org/>

¹⁰³ Se <http://www.reclaim7mountains.com/>

¹⁰⁴ Enlow, 2008

mennesket uten noen direkte religiøs tilknytning vil være i stand til å sette de grensene modellen krever. Microsoft-gründer Bill Gates er et eksempel blant flere amerikanske eiere som bruker store deler av sine formuer for å skape et bedre samfunn.¹⁰⁵ Disse har ikke nødvendigvis noen religiøs bakgrunn for sine argumenter, men samtidig er det klart at de kommer fra et land som på mange måter har vært bygget på kristne verdier. I dagens vestlige samfunn kan en vanskelig finne religionsnøytrale personer med den arv samfunnet er bygget på. Det grunnleggende spørsmålet bak dette argumentet er om mennesket er godt i seg selv eller ikke.

Et annet argument en kan trekke frem er den sammenheng Max Weber opprinnelig fant mellom protestantisk etikk og kapitalismens fremvekst. Weber fant ved sine empiriske undersøkelser en sammenheng. Konkav-Smith-modellen bygger på noen av den samme grunnleggende tankene, og vil derfor til en viss grad kunne begrunnes ut fra Webers argumenter. Noe av protestantismens styrke i lys av modellen er at den kombinerer nøkternheten med et sterkt kall til arbeid på en optimal måte. Dette kan være noe av grunnlaget for at Weber trekker frem protestantismen, sett i forhold til andre religioner og retninger.

En kan videre reise spørsmålet: Hvis Webers sammenhenger var en viktig bidragsyter til å reise det moderne kapitalistiske samfunn, er det støtt nok til å bli stående uten en av sine viktige pilarer? Det er verdt å legge merke til dagens utvikling i vestlige land. Fokus har helt klart flyttet seg i retning av mer livsnytelse og en nesten eliminering av nøktern tankegang. Innstilling til arbeid er nok varierende, men det mye som taler i retning av at samfunnet beveger seg ned mot venstre i Weberdiagrammet. Man ønsker tidlig pensjonsalder, lavere arbeidstider og mindre press på jobben. Dette kombineres med stadig mer livsnytelse og til dels fråtseri. Om Webers observasjon stemmer, vil dette plassere dagens vestlige samfunn i et farlig hjørne av Weberdiagrammet. En forklaring på at samfunnet ikke har brutt sammen kan være den overflod av kapital og rikdom som allerede eksisterer, eller den kulturelle påvirkning religionen fremdeles har på samfunnet. Dette kan endre seg. Samfunnets utvikling fremstår dermed som en motsetning til det Hauge formidlet.

¹⁰⁵ Gates, 2008

4.5.2 Haugiansk kapitalisme

Tar en problematikken med en overklasse i et større perspektiv kan en tenke i retning av et globalt samfunn. I dag lever en liten del av verdens befolkning med et forbruk langt høyere enn det store flertall. Marx' definisjon av en overklasse kan til dels implisere at det vestlige samfunn står som en overklasse i verden. En overklasse går greit så lenge det er få i den. Norge har ikke noe problem med å finansiere en kongefamilie som bor i et slott. Problemet er dersom mange skal ha et slikt forbruk. 10 % av Norges befolkning kunne umulig ha levd i tilsvarende slott. Det samme kan en si om verdens befolkning. At Vest-Europa og USA står for over 60 % av verdens forbruk går greit.¹⁰⁶ Problemet er dersom en tilsvarende befolkningsmengde i Kina skal inn under samme forbruk. En kan vanskelig se for seg en slik vekst i produksjon uten videre.

Hauge ville nok reagert om han fikk se det store forbruk dagens vestlige samfunn har i dag. Ikke fordi han ikke ville tillatt bruk av penger, men fordi balansegangen mellom egne behov og andres behov står langt svakere enn det han lære legger opp til. Dersom det optimale nøkternhetsområdet i hovedsak søker å dekke andres behov, vil kravet til nøkternhet være sterkere enn mange i rike land vil være villige til å erkjenne. Oddvar Bjørge gir en passende kommentar inn i dette: "Ja, Hauge bør absolutt kunne studeres, men appliseres i vår tid. Svarene vil ikke nødvendigvis gjøre haugianismen populær. Derfor reagerer jeg på å skape en Hauge som passer til vår tid."

Om en ser på dagens vestlige samfunn er det flere faktorer som kan gi en advarsel til samfunnet. Terje Gilje tar dette mer konkret ved å trekke inn dagens trygdesystem: "Folk blir uføretrygdet ut fra ingenting uten å yte.", og legger til det som kan synes å være mottoet for samfunnets tankegang: "what's in it for me". Samfunnstrenden er forbruk uten å arbeide. Per Sævik gir også et uttrykk for dette: "Vår tids skyggeside er at vi er mer opptatt av å nyte enn å yte." Dette indikerer en forbrukskultur blant den stadig økende overklassen med et helt klart selvisk preget. Disse faktorene gir en negativ innvirkning på samfunnsnyttens i hver sin retning og vil i følge modellen bidra til økonomiske kriser og etter hvert en negativ innvirkning på samfunnets velferd.

¹⁰⁶ Prosentsatsen er ment som et eksempel

Marx' kritikk av kapitalismen var blant annet den indre spenningen mellom eierne og arbeiderne, der eierne satt igjen med en uforholdsmessig stor andel av fortjenesten. Hans løsning var likhet for alle, men da elimineres den sterke effekten de frie markedskreftene gir. En kan vanskelig se bort fra den sterke utvikling en har sett i kapitalistiske samfunn. Det er tydelig at Smith har et poeng når han trekker frem "den usynlige hånd", men selv han peker på svakheter ved å generalisere teorien i for stor grad.

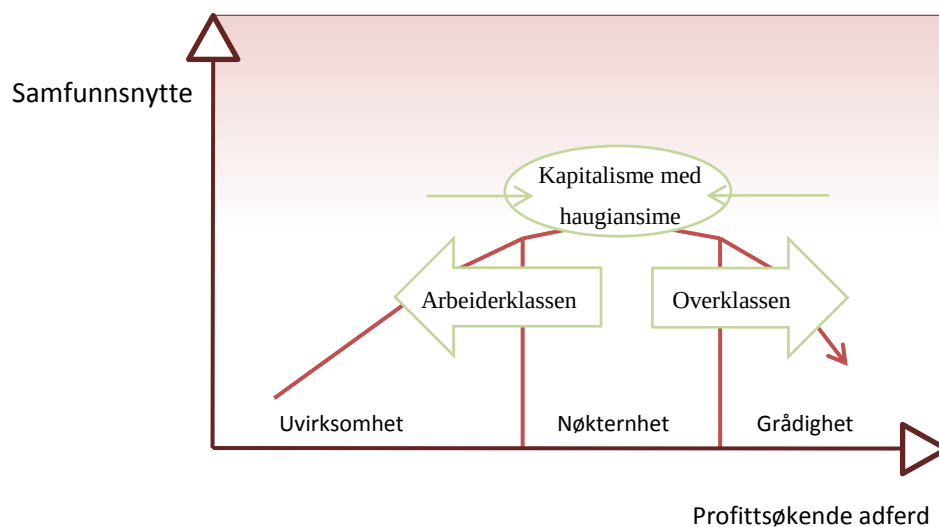
Planøkonomien gir en ineffektivitet som vil plassere den mot venstre i Konkav-Smith-modellen. Dagens utvikling er todelt, om en trekker frem Marx' betegnelse av samfunnets deling. Arbeiderklassen synes å ha en negativ innstilling til arbeid, og et egenfokusert forbruk. Dette reduserer samfunnsnyttens. Overklassen kan se ut til å mangle den etiske forankring som er nødvendig for å hindre grådighet. Denne retningen trekker også ned samfunnsnyttens. At da hele samfunnet bidrar til redusert samfunnsnytte er et negativt signal, som også kan bidra til å øke skillet mellom eiere og arbeidere. En kunne sett dette som en spredning som trekker i begge retninger der kombinasjonen gir balanse. Men det er nettopp dette spennet Marx kritiserer, at det vil skape spenninger som ikke vil være bærekraftige eller stabile.

Videre kan en se motstykket av samfunnets økende skille, at et samfunn med en etisk forankring, kombinert med sterk profittsøkende adferd faktisk bidrar til å utviske klasseskillene. Ved at de pengesterke, overklassen, bruker sine midler for å møte behov vil stadig flere blant arbeiderklassen få dekket sine behov. Sett i et større perspektiv vil dette kunne redusere klasseskillene og skape en mer rettferdig fordeling. Kapitalismen er kritisert for å skape klasseskille og urettferdighet, men sett i lys av Konkav-Smith-modellen vil kapitalismen i kombinasjon med en sterk etisk forankring kunne redusere fattigdom på en grundig og effektiv måte. Hauge var heller ikke noen tilhenger av ren likhet, men rettferdighet, som Dagfinn Breistein (1955) formidler: "Under henvisning til 1. Kor., kap 12, framholdt Hauge videre at likesom de åndelige gaver kunne være menneskene tilmålt i ulike grad, slik kunne det også være med de materielle gaver" (s. 30). Hans lære står derfor ikke som noen motsetning til kapitalismens tankegang.

Haugiansk etikk gir både arbeidsomhet, en sterk profittsøkende adferd, og et sterkt etisk rammeverk som hindrer grådigheten. Den religiøse rammen åpnet ikke for fråtseri, og

forbruk og vekst blir helt klart fundamentert i ønsket om å møte andres behov. Per Sævik trekker frem et sentralt poeng, som underbygges av modellen: “Sosialdemokratene vil ha det til at det er de som har lagt grunnlaget for velferdssamfunnet, men det var haugianismen som gjorde det.” I lys av modellen er dette en påstand det kan være dekning for.

Figur 6 illustrerer forskjellen mellom den haugianske, eller etisk forankrede, kapitalismen og kapitalismen uten et sterkt etisk rammeverk.

Figur 6 Haugiansk kapitalisme versus kapitalisme i Konkav-Smith-modellen

Modellen impliserer at samfunnets stabilitet avhenger av et etisk rammeverk som hindrer grådigheten i å ta overhånd. Samtidig er det tydelig at forbrukersamfunnet legger opp til fristelser i en slik grad at det vil være lett å gå over i grådighet. Denne tankegangen går dypt i det vestlige samfunn. En dyptgående krise vil kunne gi en vekker for samfunnet. Ut fra dette kan en si at det er avgjørende at samfunnet finner et etisk ankerfeste som hindrer den profittsøkende adferd å eskalere til grådighet. En optimal tilpasning i modellen gir mulighet for fattigdomsbekjempelse og sterkere rettferdighet i verden, ved at andres behov blir møtt. I kapitalismens tankegang skjer dette som ved en usynlig hånd. Hans Nielsen Hauge ville nok heller sett det som Guds hånd. Uansett vil det i lys av oppgavens argumentasjon trekke frem at haugiansk kapitalisme er en optimal og bærekraftig retning for fremtiden.

5 Konklusjon

Oppgaven har tatt utgangspunkt i Hans Nielsen Hauges tanker om kall til arbeid og nøkternhet. Max Weber observerte en sammenheng mellom protestantisk etikk og fremveksten av det vestlige kapitalistiske samfunn. Argumentene Weber trekker frem finner en også tydelig representert i Hauges lære. Weber påpeker kallet til arbeid og nøkternhet som sentralt for å kunne forklare den utvikling som har funnet sted.

Noe av grunnlaget for den kapitalistiske tankegangen er at egennyttig adferd i sum vil virke til samfunnets felles beste. Oppgaven tar dette grunnlaget videre ved å skille mellom ulike former for egennyttig adferd. Forbruket deles inn i egennyttig og behovsdrevet forbruk, med klare forskjeller i samfunnspåvirkning. Den egennyttige adferden videreføres til profittsøkende adferd, som i større grad reflekterer den opprinnelige argumentasjonen. Som generell økonomisk tankegang fremheves profittsøkende adferd som positivt for samfunnsnytt, men i avtagende form. Dersom adferden blir for sterk går den over i en usunn retning. Modellen betegnes som Konkav-Smith-modellen og fremhever en sterkt profittsøkende adferd med sterke etiske begrensninger som optimalt for et samfunn.

Hans Nielsen Hauges liv satt dype spor i samfunnet. Han hadde en klar tanke om arbeidet som et kall, noe en kunne se fra hans liv og lære. Resultatet av dette har en kunnet spore gjennom den påvirkning hans etterfølgere har satt i samfunnet. Det er liten tvil om at hans tanke om nøkternhet også er i tråd med nøkterne prinsipper. Hauges tankegang plasserer seg nær det optimale området i Konkav-Smith-modellen, der samfunnsnytt blir sterkest. Av Hauges lære kan man se et tydelig kall til arbeid, der sløvhets ansees å være negativt. Fråtseri og grådighet tar han også tydelig og bestemt avstand fra.

I dagens samfunn er mye endret siden Hauge. Intervjuene med en rekke næringslivsledere peker i retning av at noe av Hauges tankegang fremdeles finnes hos etisk og religiøst bevisste ledere og eiere. For virksomheter er det først og fremst tanken om å møte behov i markedet som trekkes frem som gunstig. En slik tankegang gir bedrifter som både er bærekraftige og bidrar til sterk samfunnsnytte.

Samtidig ser en innen ulike kirkesamfunn en økende bevissthet rundt dette med å la troen påvirke arbeidsplassen. I Norge er Hauges tanker i ferd med å hentes frem igjen, og

oppgaven trekker derfor frem begrepet nyhaugianisme. Den økende bevisstheten rundt dette gir grunn for forvente en revitalisering av den haugianske tankegangen, med de følger det kan gi for samfunnet på sikt.

Oppgaven har videre sett på forskjeller mellom ulike økonomiske tankesett. Marxismen søker likhet for alle, men tar ikke del i markedsmekanismens effektivitet. Den rendyrkede kapitalismen skaper en sterkere klassesdeling i samfunnet. Det er derfor grunn til å stille spørsmål ved hvor bærekraftig den kan være i seg selv. Dersom kapitalismen forenes med et sterkt etisk rammeverk, vil den kunne skape et samfunn med rettferdighet og effektivitet som kan gi en bærekraftig utvikling selv i en global verden. Etikken er ikke forbeholdt protestantismen, men på bakgrunn av Webers observasjoner er det grunn for å trekke frem deler av denne som optimal sett i lys av Konkav-Smith-modellen. Haugianismen står som en veldig sterk retning innen denne. Haugiansk kapitalisme vil i følge modellen redusere klasseskillene og skape et fundament for global utvikling og vekst. Den vil bekjempe fattigdom og urettferdighet, som ved en usynlig hånd. Der den haugianske etikk møter kapitalismens ånd vil det være grunnlag for et fremtidig globalt velferdssamfunn.

Forslag til videre studier

Denne oppgaven har hatt sitt fokus på kall til arbeid og nøkternhet. Samtidig er det flere temaer og problemstillinger som blir berørt, uten at det har vært anledning til å gå dypere inn i disse. Hans Nielsen Hauges liv og lære åpner i seg selv for en rekke interessante tilnærminger.

- En direkte videreføring av denne oppgaven vil være en oppgave som søker å finne empiriske bevis for Konkav-Smith-modellen. En kritisk diskusjon rundt forutsetninger og argumentasjon vil kunne være en naturlig del av en slik oppgave. Det er også mulig å trekke de praktiske implikasjoner av modellen, både for enkeltindivider, bedrifter, men kanskje spesielt for myndigheter og lovgivning. Modellen kan gi innsikt for å kunne skape et økonomisk system med større stabilitet, der finansielle kriser vil kunne reduseres drastisk.
- En interessant og relevant oppgave i dagens forbrukersamfunn ville være å se dypere og mer konkret på hvilken betydning nøkternhet kan ha, og bør ha. Dette kan omfatte en dypere studie av forskjellen på forbruksdrevet vekst og vekst drevet av nøkternhet, behov og balansert forbruk.
- Denne oppgaven trekker frem Hauge som forbilde. En tilsvarende studie kunne blitt gjort direkte ut fra Bibelen. Hvordan kan bibelske prinsipper forklare og gi grunnlag for samfunnets oppbygning og videre utvikling?
- Oppgaven trekker frem nye strømninger innen kristne retninger som kombinerer tro og arbeidsliv på nye måter. En videre oppgave kunne vært å kartlegge disse, og sett på hvilke implikasjoner denne tankegangen ville gitt for bedrifter og samfunn.

Referanser

Bøker

Aarflot, Andreas. 1967. *Norsk kirkehistorie*. Oslo: Lutherstiftelsen

Aarflot, Andreas. 1969. *Tro og lydighet*. Oslo: Hestholms Boktrykkeri

Balsvik, Eivind og Solli, Susanna Maria (red.). 2008. *Introduksjon til samfunnsvitenskapene*. Oslo: Universitetsforlaget

Baxter, Richard. 1830. *The practical works*. London: Bolt-Court

Bull, Jacob B. 1908. *Hans Nielsen Hauge*. Oslo: Lunde Forlag

Breistein, Dagfinn. 1955. *Hans Nielsen Hauge – Kjøbmand i Bergen*. Bergen: John Griegs Forlag

Diesen, Ingulf. 1994. *Norges vekkelseshistorie gjennom 1000 år*. Hovet: Hermon Forlag

Enlow, Johnny. 2008. *The Seven Mountain Prophecy*. Florida: Creation House

Gilbrant, Thoralf (red.). 1998. *Norske Studiebibel*. Nesbyen: Bibelforlaget

Hauge, Hans Nielsen (Red: Olav Hagesæther). 1969. *Hovedverker av den kristne litteratur – Bind IX – Hans Nielsen Hauge og Haugianerne*. Oslo: Lutherstiftelsens Forlag, Nomi Forlag

Kullerud, Dag. 1996. *Hans Nielsen Hauge – Mannen som vekket Norge*. Oslo: Forlaget Forum

Kvamen, Ingolf. 1971-1974. *Brev frå Hans Nielsen Hauge*. Bind I til IV. Oslo: Lutherstiftelsens Forlag

Lindbekk, Tore. 1993. *Samfunnsteori : fra Karl Marx til Talcott Parsons*. 2 utg. Trondheim: Tapir Forlag

Madsen, Ole Jacob og Simen Andersen Øyen (red.). 2010. *Markedets fremtid. Kapitalismen i krise?*. Trondheim: Cappelen Akademisk Forlag

Magnus, Alv Johan. 1978. *Vekkelse og samfunn – Magistergradsavhandling i sosiologi*. OSLO: Universitetet i Oslo

Magnus, Alv Johan. 1996. *Veirydder med gnagsår*. Ottestad: Prokla Media

Meistad, Tore. 2000. *Kristendommens historie, en innføring*. Kristiansand S: Høyskoleforlaget

Norborg, Sverre. 1966. *Hans Nielsen Hauge – Biografi*. Bind I og II. Oslo: J.W. Cappelens Forlag

Ravnåsen, Sigbjørn. 2002. *Ånd og hånd – Hans Nielsen Huges etikk for ledelse og næringsliv*. Oslo: Luther Forlag

Sandmo, Agnar. 2006. *Samfunnsøkonomi – en idéhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget

Weber, Max. 1995. *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd* (Oversatt av Sverre Dahl). Oslo: Pax Forlag

Artikler

Grytten, Ola H. 2009. *Hans Nielsen Hauge og bedriftsetableringer*.

Internett

Adam Smith. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith

Buddhisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Buddhisme>

Gates, Bill. 2008, 31 juli. *Making Capitalism More Creative*. Fra Times Magazine. Hentet fra <http://www.time.com/time/business/article/0,8599,1828069,00.html>

Gordon Gekko. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/Gordon_Gekko

Haugianere. 2010. Fra Store norske leksikon. Hentet fra <http://www.snl.no/haugianere>

Haugianisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Haugianisme>

Hinduisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Hinduismen>

Johannes Tauler. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra
http://no.wikipedia.org/wiki/Johannes_Tauler

Kalvinisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Kalvinisme>

Kapitalisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Kapitalisme>

Karl Marx. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

Kristian Lofthus. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra
http://no.wikipedia.org/wiki/Kristian_Lofthus

Max Weber. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

Philipp Jacob Spener. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra
http://no.wikipedia.org/wiki/Philipp_Jacob_Spener

Pietisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Pietisme>

Protestantisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra
<http://no.wikipedia.org/wiki/Protestantisme>

Protestant Work Ethic. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra
http://en.wikipedia.org/wiki/Protestant_work_ethic

Puritan. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://en.wikipedia.org/wiki/Puritan>

Puritanisme. 2010. Fra Wikipedia. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Puritanisme>

Aarvig, Sigurd 1998. Det kristne Norge – et stammesamfunn. Hentet fra
<http://www.ntnu.no/universitetsavisa/1198/reportasje.html>

Intervjuer

Bjørge, Oddvar. 2010, 6 sept. Over telefon. Styreleder i Bjørge Ocean AS

Ekornes, Arve. 2010, 24 aug. Over telefon. Direktør for produktutvikling i Ekornes ASA

Gilje, Terje. 2010, 27 sept. Administrerende direktør i Bergen og Omegn Boligbyggelag (BOB)

Hummelsund, Ottar. 2010, 14 sept. Daglig leder i Econ AS

Kobberdal, Vegard. 2010, 1 okt. Over telefon. Partner og senior rådgiver i Crafting House

Ravnåsen, Sigbjørn. 2010, 10 sept. Over telefon. Styreleder og instituttleder i
Haugeinstituttet

Sævik, Per. 2010, 1 okt. Styreleder i Havila Shipping ASA

Vedlegg

Intervjuer

Oddvar Bjørge

Kjenner du til Hauge, hans liv og tankegang?

Jeg vokste opp med hans tanker, og opplever det som at jeg har en slags haugiansk bakgrunn. Nøkternhet var en sterk del av det, og det å ha et samfunnsansvar. Det å starte virksomheter var viktig. Hauge var jo også en pådriver av dette i sin tid. I fjor var jeg på Hagueseminar, der var det sagt litt. Jeg prøver å fornye dette. Kallet til nøkternhet kan være betimelig i vår tid. Jeg vil nevne 2-3 ting. Det er rett at hans tankegang hadde en innflytelse på nøkternhet. Dette kom også delvis av at Hauge skapte en slags vekkelse som skapte en frigjøring til å ta ordet, og da sin rett i det gamle aristokratiet. Ut av den stand en var født inn i, men også for samfunnsutvikling generelt. Det lå et latent opprør blant bondestanden eller de lenger ut i søskenrekken. Hauge frigjorde dette. Både religiøst, som var viktig i den tiden, men skapte han skapte en slags frigjøring. Han ga dem verdighet og frihet. Det jeg er redd for nå, er at dette med næringsvirksomhet, akkumulasjon av kapital, som Hauge var representant for, at Hauge blir brukt for å legalisere et økonomisk system som ikke nødvendigvis fungerer i Huges ånd. Det å akkumulere kapital nå er jo ikke bra om det ikke blir redistribuert. Hvis du akkumulerer kapital, og ikke redistribuerer utenfor landegrensene, da misbruker du Huges tankegang.

Det andre jeg tenkte på: Det var en del Hauge sa vi ikke kunne drive med. Han hadde klare føringer. En kunne ikke delta i brennevinshandel. Det er interessant i dag. Er det legalt å delta i oljeindustrien? En vet jo at den skaper forurensing og miljøproblemer. Ja, Hauge bør absolutt kunne studeres, men appliseres i vår tid. Svarene vil ikke nødvendigvis gjøre haugianismen populær. Derfor reagerer jeg på å skape en Hauge som passer til vår tid.

Hvordan ser du på Huges kallstankegang?

Jeg ser kallet fra Gud til å hjelpe ansatte og samfunnet. Det en ser på Sunnmøre var ofte slekt og naboer, ikke sikker på at en kan se forskjell der han var viktig eller ikke viktig. Jeg vet ikke om en kan se forskjell på redistribusjon i bygdene. Hvis du leser Hans Strøms sedelighetsbeskrivelse, 1500-1600-tallet, så skriver han om en del plasser der det ble

akkumulert kapital. Det oppstod religiøse handlinger der det oppstod akkumulasjon. Det var et syn om at løen skulle brenne. Den eneste måten de kunne unngå fordervelsen, var å gi en gave til de fattige. Da skriver de at de tok et visst forråd av varer, til en innhegning i Molde, og ga en viss andel av det de hadde. Det har vært slike mekanismer i flere hundre år. Hauge var med på noe av det samme, da som kall fra Gud. Men den filantropiske tanken er jeg enig i at Hauge forfektet.

Vil du tenke på kallstankegang som en fordel, ved å gi effektivitet:

Ja den kan ha det, så sant dette ikke blir et så viktig kall at mye annet blir ofret. Om mitt kall blir så viktig at andre overkjøres. Medbestemmelse er viktig, og der vil kall kunne være en motsats.

Hva med et mer generelt kall, til å arbeide og bli god der en er?

Det er mer som Luther. Hver plass du er har du et kall til å være god. Det gir en tilfredshet. Å være tro på den plass du er.

Forvalteransvar for ledere, har du noen tanker om hvordan dette vil være i praksis?

Dette med velferden, jeg betrakter ikke det spesifikt religiøst. Det er litt mer personavhengig.

Hva med tanken om å arbeide for å gi Gud ære?

Jeg har ikke vært borti den. En kommer tilbake til det samme. En skal gjøre det beste der en er. På den måten også med å ære Gud. Lignende i Filemon der Paulus uttrykker at en skal sende slaven tilbake til sine herre. Slaveeieren skulle ta god vare på sine slaver. Slaven hadde en plikt til Gud til å gjøre sitt arbeid godt. Igjen kommer en inn på vanskelige områder, for det kan passe i en sosial sammenheng, men ikke en annen. Arbeiderkamp og klassekamp som vokste frem var også viktig for å drive samfunnsutviklingen fremover.

Det var i en historisk situasjon der en ikke hadde fått den industrielle revolusjon. Bøndene var undertrykt. Det var et latent opprør. Disse som ikke hadde odelsrett ble satt fri, de kreftene frigjorde han.

I min oppgave ser jeg på Max Weber sin tolkning av den effekt protestantisk etikk ga på kapitalismens utvikling. Hvordan ser du på dette?

En teori der en kikker på kloden, kan se sånn ut. Som det ble sagt om den franske revolusjon: "Vi må vente noen hundre år for å se om det var bra eller ikke." Det er litt av det samme. Jeg

skjønner at det det forbruket vi har ikke kan være globalt. Det er vanskelig å se at en kan fremskrive et slik kapitalistisk samfunnssystem globalt.

Hva ville Hauge ment om kapitalismen i dag?

Han ville sett andre behov, og ikke nødvendigvis applaudert det som er. Han ville ikke nødvendigvis hatt mer av det samme

Dagens gjennomsnittlige nordmann kan sees som en storforvalter i Huges øyne, hvordan ville han sett på samfunnet i dag?

En ser kapitalakkumulasjon i et lite geografisk område, ved å forvalte og utnytte andre sin nød. De trenger det også. Det er viktig det en gjør, men jeg er redd for at Hauge blir brukt for å rettferdiggjøre akkumulasjon, som jeg nevnte innledningsvis.

Har du noen tanker om Haugiansk nøkternhet?

Sunn og god den, men veldig individualistisk.

Hvordan kan en generalisere denne nøkternheten, slik at den ikke er så individualistisk?:

Det er noe vi alle føler oss fanget i, vi lever i dette samfunnet. Vi kan redusere noe, men det blir liksom ikke løsningen. Vi produserer våpen, olje, mye annet. Hauge ville satt dette i boks med brennevin. En er til dels fanger i det og nyter godt av det. Jeg tror at vi blir fanget om vi tenker over noe av dette. Vi kan gjøre noe på det individuelle plan, kjøpe mindre bil, men skal samfunnet fungere må en forbruke. En må handle om ikke krisen skal bli verre. En skal jo forbruke for å unngå krise i økonomien og samfunnet. Dette er jo kapitalismens paradoks og kan være en motsetning til Huges nøkternhet.

Arve Ekornes

Hvordan ser du på kall til arbeid?

Tankegangen med kall til arbeid er litt fjern for meg. Jeg er tredje generasjon Ekornes, Jens Ekornes min fars onkel og bestefar Sigurd Ekornes var personlig kristne og støttet misjonen. Det var en viktig drivkraft å kunne gi arbeid til andre. Å forsørge er stikkordet. Hver dag vi står opp skal vi gjøre noe for andre. Ekornes er tuftet på å skape noe for andre. Ikke for seg selv. Det er en konsekvens av å skape noe for andre. En skal sette andre foran en selv. Boka om Jens Ekornes nevner noe av dette. Han begynte med å gi to kroner til Misjonsselskapet. Det var til en misjonær. Han viser fra barndommen som 5-åring at han tenkte på andre. Om en ser på det voksne liv, var Jens umåtelig opptatt av effektivitet og å drive rasjonelt. Det var den viktigste veien til arbeid for alle. Ved å få mer omsetning, fikk en også mer arbeid. Fokus var effektivitet og nøysomhet. Selv i fritiden hadde han alltid to bærplukkere, en til tyttebær og blåbær. Han skulle alltid utnytte tiden til verdiskapning.

Han var personlig kristen, og det er de kristne verdiene som var førende for hans handling. Ved å være ærlig og åpen, både mot seg selv og andre. Dette er verdier som Ekornes har den dag i dag.

Kallet til Gud og det kristne kallet er å sette det på spissen. De følte seg mer tvunget til å arbeide. Jordbruket ble rasjonalisert og det fantes ikke industri. De måtte flytte ut av bygden.

Hvordan gir kallet til arbeid utslag i det daglige?

Selskapet har blitt profesjonalisert. Som familiemann av Ekornes-slekt, føler meg på en måte en viss forpliktelse til å forvalte verdiene Jens og Jens Petter skapte og videreførte, når jeg nå sitter i ledergruppen. På 90-tallet ble noen av verdiene satt litt til side. Det gikk ikke så bra. Men nå er det børstet støv av verdiene. Vi har løftet dem opp. Gründerens rolle blir mer og mer utvannet i en sånn profesjonaliseringsprosess og etter så lang tid.

Jeg sitter som soknerådsleder i kirken på Ikorntnes. Jeg har selv tatt med meg den kristne forvaltningen, de samme verdiene. De kan fungere i næringslivet. Som Jens er også jeg avholdsmann. Avholdenheten har jeg tatt med meg. Jeg har en kristen tro og jobber aktivt i lokalmiljøet for dette. I forretningslivet vil det prege meg på godt og vondt. Ærligheten og respekten åpner mange dører og mange positive opplevelser. Selv om vi sitter i en diskusjon

og er dypt uenig i strategi, gir det utslag i måten vi kommuniserer hva vi er enige og uenige om.

Hvordan ser du på forvalteransvaret?

Jeg føler det som min viktigste drivkraft, det at selskapet blir en solid og stabil arbeidsplass for alle våre ansatte. Det er viktig at Ekornes er solid og rettferdig, slik at våre ansatte kan ha en god lønn og ta seg av seg og sin familie. Vi har et motto: En skal glede seg til å komme på arbeid, men også til å komme hjem igjen. Vi gir støtte til lokale lag og foreninger også i ulike offentlige sammenhenger. Vi vil fortsette å være en god arbeidsgiver. Det er den viktigste motivasjon.

Den store utfordringen i enhver teologisk diskusjon er hvor stor makt som ligger utenfor mennesket. Vi er alle preget av en tro. Den som leser Bibelen og fokuserer på det gode og positive og setter det over i handling vil alltid lykkes. Det er vel kanskje Hauge et av de beste eksempler på. Jens er også et eksempel i sitt ståsted.

Ottar Hummelsund

I hvilken grad kjenner du til Hauge?

Jeg har ikke lest den store biografien, men vet mye om han i form av hans åndsopplevelse, og den vekkelse som var rundt ham. Han skjønnte at folk måtte jobbe, og det å få folk i arbeid. Jeg vet en del om han, og har hørt mange forskjellige folk som har viklet seg inn mot ham. Opp i dalene der han gikk gjennom, med mer fokus på åndsliv.

Er noe i hans liv og tanke du ser relevant for deg?

Han var opptatt av at du skulle gjøre det du gjorde skikkelig. Det var kvalitet på arbeidet, man skulle jobbe. Jeg innbiller meg at det å få folk i arbeid, tjene gode penger, der er jeg enig med han. Mye av det er blitt nedtonet i kristne sammenhenger. Det er nesten ansett som synd. En skal forvalte de verdier en skaper på en god måte.

Hvordan ser du det med kall fra Gud til å jobbe?

Jeg har fått bekreftet ved flere anledninger at det å jobbe og tjene penger er noe som er gudvillet for meg. Det er ikke derfor jeg begynte, jeg syntes det var spennende. Det som var litt interessant i mine yngre år var hvordan kristne næringsdrivende ble sett på. Det å tjene penger, det var ikke kristelig. En skulle bli lege eller sykepleier. Eller lærer, da var du inne på noen kristelige ting. Reinspikka business var sett på som en unnskyldning. Det er kanskje forsvunnet de siste 10 årene. Det er kommet veldig frem i kristenheten, tankegangen med markedsplassen. Går en bare 15 år tilbake, så var det ikke slik. Det er blitt snudd opp ned.

Hvordan ser du på det generelle kallet til gode gjerninger?

Det som ligger på meg og familien, det med å skape arbeidsplasser. Vi forvalter våre medarbeidere. De har gode perioder og dårlige, så vi skal ikke bare være et sted der de tjener penger, men et sted der de opplever det som godt å være. Dette er noe jeg har blitt mer opptatt av med årene.

Har det en større betydning for deg som leder?

Ja, de du jobber sammen med bruker du mer tid sammen med enn de du er i familie med. Jeg er opptatt av en skal være en støtte for hverandre. Som leder har en et medansvar for de ansatte. Vi vil ha inn flinke folk, og de skal gjøre en god jobb for oss. Vi har de siste årene hatt personer med livskriser, da kan en være en støtte der også. Det er viktig å bidra med noe.

Hvordan kan dette gi utslag i forvalterskap?

Når jeg ser for meg Hauge, gikk han rundt og strikket, og han fikk i gang virksomheter. Det jeg er med på når det gjelder å skape arbeidsplasser, det synes jeg er spennende. Det er gøy. Du bygger opp noe og det skal være ordentlig. Der er noe av min filosofi. I sin tid på 80-tallets jappetid, da var det mange som skulle etablere. En tok ut mye utbytte, tok stor kassakreditt, begynte å drive og så gikk det gale. Vår filosofi, vi starter og begynner, og skal i den fasen være forsiktig med å ta midler fra driften. Du skal safe. I det øyeblikket det går bra kan du ta ut mer. Det skal leve sitt liv og gå bra, så kan du ta ut. Det er jeg opptatt av. Respekt for deg selv og de som er rundt deg.

Det var viktig på Hauges tid å skape arbeidsplasser. For folk er det veldig viktig å komme inn i noe som er meningsfullt. Det er viktig å skape noe som er meningsfylt. Det å gå og slenge er ikke positivt.

Burde en få frem arbeids som noe positivt?

Det burde være selvsagt at arbeid er positivt. Det står i skriften at det beste en kan gjøre er å glede seg i sitt arbeid. Blir man kun opptatt med jobb, og glemmer alt annet så er det selvsagt ikke bra. Her svinger pendelen lett fra den ene side til den andre. Nå for tiden blir det i mange miljø satt fokus på familielivet – tid for familien – at det skal ha hovedfokus. Det er viktig. Imidlertid, det er som kjent grøfter på begge sider av veien, og vi bør helst ikke havne i noen av dem. Å løfte fram det faktum at arbeid er veldig positivt for hele mennesket er nødvendig. Arbeid er ikke et nødvendig onde som man må gjøre for å livnære seg. Det er tvert i mot en viktig del av livet. Å ha en jobb en trives i er rene vitamininnsprøytingen.

Hvordan ser du på det med å dele med andre land?

Jeg har ikke tro på at vi skal putte masse penger til Afrika. Vi skal legge til rette. U-hjelpen er i stor grad ødeleggende. Misjonærene gir en god hjelp. Sett at en hadde lagt til rette for at de skal kunne eksportere varene sine, grønnsakene sine. Mikrokreditt er suverent. Det er et eksempel på at en begynner å forvalte noe og får det til, så er det godt for mennesket å gjøre det. Det er godt for hele mennesket. For oss som kristne forretningsfolk har vi et ansvar for å forvalte der.

Ser du motsetninger mellom å stå til ansvar for et styre, og ansvaret til Gud?

Dette er ikke noen motsetning. Det er klart det finnes problemer, og det kan komme konfliktsituasjoner, men det gjelder i alle settinger. Styret ønsker som regel at en skal gjøre det beste ut fra driften.

Finnes det noen grenser mellom fråtseri og ikke fråtseri?

Kistebunnen blir en balansegang. Jeg tenker en del på dette. De midlene du får inn skal du forvalte. Det er lett for å legge dem på kistebunnen. Det er en utfordring. Men vi er satt til å forvalte, vi skal forvalte det. Dette med fråtseri, det er et relativt begrep. En skal ikke fråtse, en skal forvalte det en har fått. Spiller en bort 20 mill, så er det bedre å ha det på kistebunnen. Det er mer hva du gjør med det du har. Husker da jeg ble kristen i ung voksen alder at det var veldig tøft med økonomi. Jeg hadde ikke så mye. Det kan være tøft, men også når en får store midler.

Hvordan kan du som kristen forvalte midlene?

Det er et veldig vanskelig spørsmål. Jeg ber om ledelse for hvordan jeg skal anvende det. Jeg har også tanker rundt dette, der en snakker om store verdier som skal gis. Det er et viktig tema hva de skal brukes til. Jeg går med hevede øyenbryn og ser hva som åpner seg. Vi er en del som sysler rundt disse tankene. Hva skal det brukes til? Gud gir plutselig verdier, men så skal de forvaltes. Det er en utfordring.

Weber trekker frem nøkternhet og kall til arbeid i sin beskrivelse av fremveksten av det kapitalistiske samfunn. Hvordan ser du på den forklaringen?

Det er jo rett, for å si det slik. Det er mange som ikke har skjønt det. Jeg er rett og slett enig i det han sier, at det er hardt arbeid som grunnlaget. Det er ikke snakk om hvor mye du tjener, men hvordan du bruker det. Sånn lever vi egentlig, til en viss grad. Verdier vi har på konto er ikke en del av hverdagen vår.

Vegar Kobbervdal

Hvordan ser du kallet til arbeid?

I en kristen kontekst vil vi kunne finne tre kategorier næringslivsledere: Først de som stoler på egen evne, dernest de som ber og forventer at Gud skal gjøre resten. I den siste kategorien finner vi de som både har bønn og håp til Gud og som samtidig anvender sitt talent så godt de evner. De som befinner seg i den sistnevnte kategorien, har i undersøkelser vist bedre resultater enn de to foregående.

Vi jobber mer og mer mot to hovedretninger. De som er bevisst sitt talent og markedets behov lykkes mer, de lykkes i bærekraftig utvikling. De fortsetter å være motivert, fortsetter å gjøre sitt arbeid og kommer frem til det man kaller tipping point. Tipping point er et uttrykk på hva man i gjennomsnitt må ha av erfaring, for å bli en veldig effektiv arbeider i sitt yrke. I undersøkelser vises det til at man anvender i gjennomsnitt 11 000 arbeidstimer for å nå "the tipping point".

Dersom utdanning og arbeid, stemmer overens med ditt talent, blir du en mer verdifull ressurs, som også trives bedre. Som Aristoteles: "der ditt talent møter markedets behov, der er ditt kall". Det er forsiktig omskrevet, med den konteksten. Dette jobber vi med for enkeltindivider, men også i bedriftssammenheng. Bevisst bruk av talent i strategiutformingen, fokusert på en dypere hensikt gjør at bedriften har en lenger levetid. Det er ikke drevet av markedstrenger, men en hensikt i samfunnet. I IBM har du det. Ikea ønsker å gi godt design for lavest mulig pris. At en er tydelig hensiktsdrevet, gir muligheter som lykkes mye bedre over tid.

Et menneske sin helse har mye å gjøre med det å være i virksomhet. Det er en hensikt i seg selv å arbeide, for en har kreative evner. En har lyst til å bidra til noe, og en føler seg mer verdifull. Det er en hensikt i seg selv. En vil kunne finne undersøkelser som støtter opp under det.

En dypere hensikt, nevnes som kall i en kristen terminologi. Jeg tenker kall utover det å spre det kristne budskapet; kall til arbeid, og dypere hensikt bak virksomheter. Det er ikke begrenset til menighetslivet. Kallet til og behovet for å drive, og kunne finne løsninger for å møte behov.

Noen skaper heller behov ut fra et økonomisk perspektiv, fremfor å møte behov i markedet. De vil hente penger ut fra markedet. Vi ser på en del bedrifter der en har en hensikt, en åpenbaring om sitt eget talent. De har et ønske om å bidra til en bærekraftig bedrift over tid. Det er spesielt med Hauge, at virksomhetene ble stående tydelig i det norske samfunnet, siden de så et behov. Om en kan bruke ordet kall her er vanskelig å si.

Er du bevisst eget kall og egen etikk?

Helt klart mer bevisst om hvor jeg kan møte behov, en hensikt. Etikk kan jeg godt si at jeg er opptatt av, men det er veldig vanskelig å sette et helt godt svar på. Vi har flere undersøkelser der ledere sier de vil ta etisk riktige valg. Når de samme svarer hva de ville gjort dersom de etiske valg blir mer ressurskrevende, blir de mer vage og svarer at det "passer ikke nå". Et etisk valg jeg er bevisst er at det skal være rettferdige løsninger for de jeg arbeider sammen med.

Hvordan ser du forvalteransvaret?

Ordet forvalter synes jeg er mest relevant for min del i forhold til å forvalte mennesker. Både i forbindelse med barna og forvalteransvar i forhold til de gavene som er gitt meg der. Jeg er ekstremt opptatt av det. I en verdiskapningsfunksjon har jeg ikke vært like opptatt av det.

Opplever du et forvalteransvar fra Gud?

Det er forskjellig i ulike lederroller. Der en har fått tildelt det som en funksjon som å skape profitt for aksjeeier har jeg ikke sett det som et kall fra Gud. Jeg har ikke greid å se det som det. I alle roller har jeg kunnet sett det som i tråd med Guds plan og vært bevisst i forhold til det.

Dette gjelder ikke bare med når jeg sitter og forvalter egne midler. Jeg er veldig avhengig av at det er en sammenheng der en er opptatt av det. Der tildeler har vært opptatt av dette, gir det et annet fokus. Dersom en kommer inn i et foretak som hovedsakelig er basert på økonomisk profitt, gir det utslag i langt svakere kallsbevissthet.

Hauge nevnte uttrykket å "aagre med sit pund" ved flere anledninger, har dette uttrykket noen konsekvens for deg?

Helt klart at jeg ikke har forvaltet så store midler som enkelte andre, men vi har skapt virksomheter med de midlene vi har hatt. Både egne og gått inn i andre. Langt bedre tilfredsstillelse ved å sette pengene i virksomhet enn å binde dem i egne materielle verdier.

Hauge var også opptatt av nøkternhet. Har du noe sterkt forhold til det?

Alltid i forhold til hva. Det er mange mennesker som har et mye mer nøkternt forhold til penger enn det jeg har. Men jeg har et forhold til det, og jeg synes mange ganger vi forbruker langt mer enn det vi egentlig burde. Jeg hadde et spørsmål til en: hvor mye mer trenger vi før vi gir som det monner. Vi vil aldri gjøre det, for vi vil aldri ha nok selv. Vanskelig å gi skala, men jeg er opptatt av det.

Har du noen flere konkrete tanker rundt hva det vil si å være nøktern?

Det er vanskelig å definere. Hvis du tenker at du alltid forbruker det du har, eller setter alt til sparing ved siden av, da er ikke det en nøktern forvaltning. En kan jo ha en tanke om at en skal kun tjene for å leve. Leve nøkternt vil være å leve der du hele tiden anvender deler av det du tjener som en investering for egne barn eller annen måte å skape noe for fremtiden. Det gjelder for miljø, tidsbruk og mange områder. En må hele tiden sørge for at en deler av det en skaper og går inn i.

Sigbjørn Ravnåsen

Hvordan ser du Huges påvirkning i dag?

Det er et skjult preg i kulturen, men det er nok blitt mer borte de siste to generasjoner. Det er jo en stund siden han levde. Formidling av Hauge de siste 10-30 årene er minnet i skolen. Nyere generasjoner har nok ikke fått denne arven. Det gjelder også formidling far til sønn, generasjon til generasjon. Det ligger absolutt noen klare tendenser på at arven fortsatt er levende i bedriftslivet. Særlig på nordvestlandet og bedrifter som eksisterer der. Som Ola Grytten blant annet har forsket på og jobbet med. Det er en skjult haugiansk arv. Den var nok sterkere før. En kan også finne dette andre steder i landet, særlig blant kristne ledere. Klart tiden, 200 år, gjør at det fort svekkes. Det er derfor Haugeinstituttet har dukket opp, og skal revitalisere noe av denne arven inn i vår tid.

Jeg tror nok kristenledere, spesielt yngre ikke har noe spesielt forhold til den haugianske arven. Det blir nok mer den generelle kristne påvirkning som de har fått gjennom arv og miljø. I mitt forskningsarbeid kommer det klart frem at det Hauge stod for, det som er hans etikk og ledelsesfilosofi, er jo den kristne etikk og ledelsesfilosofi. Har de en kristen forankring vil den tendere til det samme som Hauge stod for.

De viktigste grunnleggende trekk med Huges tankegang, som var veldig spesielt for Hauge, var hvordan han tok veldig ansvar for sine ansatte. Så det med omsorg og fellesskap var viktig. Det var viktig for dem å være inne i et fellesskap, der de også fikk omsorg. Han tok hånd om sine ansatte på en veldig god måte. De følte seg verdsatt. Det er et problem i dag med fokuset på inntjening og best mulig tall i regnskapet. En kan glemme enkeltindividet. Han var sterk på at de skulle tas hånd om og finne sin plass ut fra sine forutsetninger. En må ikke legge større byrde på ens medarbeider enn de tåler å bære. Det er et tydelig trekk i dagens samfunn at en glemmer at ikke alle har kapasitet til å tåle det trykket. En må ha omsorg for enkeltindividet i prosessene.

Det andre han var tydelig på var det med eksempelets makt. En kristen leder måtte vite det at eksemplet var veldig viktig. Det var avgjørende for at en skulle lykkes med en god lederkultur. Han sier noe slikt som: Vårt ansvar og tjenestevillighet skulle lyse. Det er noe med eksempelets makt. Lederen vil være en viktig person i den settingen. Som eksempel

overfor sine ansatte. En kan ikke figurere langt borte fra sine ansatte. En må kunne oppleve og møte lederen. Han var veldig tydelig, og prøvde å være der så ofte som han kunne.

Han snakket mye om nøysomhet. Han var veldig hard mot de som driver med fråtseri og de som bruker for mye. Han nevner 1 Tim 6.6, med nøysomhet som en stor vinning. Det skulle være guds frykt med nøysomhet. Det var et fattig land, og det var da viktig ikke å forbruke mer enn det en hadde. Det tilstrebet han og ga til sine venner.

Det tredje er dette med likeverdigheten, at alle er like mye verdt. På en arbeidsplass er alle like mye verdt. Det er det samme om du er på et verksted eller vasker gulvet, eller er toppsjef. Gud anser ikke personer, men den som gjør rett og rettferdighet. Likeverdigheten, at alle blir sett og er like og i fellesskapet, var viktig. Han hadde også fokus på dette med tjenersinnet, om forholdet til sine medarbeidere. Den største er alles tjener. Det er en veldig klar formulering på en leder. Han snakket også om langsiktighet. Det var ikke all verdens midler de tjente. I medgang skulle en forberede seg på motgang. Og i motgang forberede seg på medgang.

Dette med samfunnsansvar var også relevant. "Det ene land skal hjelpe det andre". En skulle ikke være en virksomhet som opererte for seg selv, men være en virksomhet for samfunnet. En av vennene rundt Kristiansand bygde vei.

Hvordan ser du på dette med nøysomhet?

Det har å gjøre med overforbruk, misbruk av dine midler og overskudd til egen forlystelse. Hauge slo kraftig ned på de andre utenfor sitt vennsamfunn. "Vær ikke egennyttig og egenkjærlig." Det går på dette med å være nøysom, både for å kunne utvikle egen bedrift i motgang, men også å utvikle egen bedrift i medgang for å kunne reinvestere, utvikle nye arbeidsplasser og videre. Han var mot dette med at en skulle leve i overflod og slo ned på grådigheten.

Hvordan tolker du han tanke om å "aagre med dit Pund"?

Alle har fått talenter og evner, det gjelder penger, men også anlegg og evner. En må bruke sine midler på en fornuftig måte, så en får noe igjen for dem.

Kan det være kall fra Gud?

Jeg tror en vil kunne si det. Kall og kall, men i hvert fall at alt en har fått, det har en fått som en gave. Det er gitt oss. Derfor har vi fått et forvalteransvar til å forvalte dette på en god måte. Dette gjelder for en selv, men også for sine nærmeste. Han snakker om det at det er en kristelig plikt “som gode efter evne å gavne andre”. Her kommer husholdertanken. Du er en husholder og skal gjøre det ut fra det du har fått og det du evner. Selv om du kanskje har utviklet bedriften, er alt det en eier på en måte en gave fra Gud, mente Hauge. Og det skulle en husholdere.

Fines denne tankegangen blant næringslivsledere i dag?

Det er ikke godt å si. Det er vel en fare for at det er som i avhandlingen til Jørn Bue Olsen: Etisk tenking, som leder, er vel og bra, men det passer ikke nå. Han kom frem til at mange toppledere i Norge sa ja takk til etikk, men det passer ikke akkurat nå. De ville heller tjene mer penger. Det er mitt anliggende med å forske på Huges etikk, å se hvor viktig det er for en bedrift at de mellommenneskelige relasjonene er i drift. Hva kan Hauge gi for de mellommenneskelige relasjonene? Så øker det bedriftens evne til å produsere og får gode resultater, samtidig som de vil få det bedre sammen. Det er en del som tyder på at sykefraværet da går ned. Hva slags betydning vil det gi i dag? Det vil i hvert fall styrke de mellommenneskelige relasjonene i en bedrift.

Jeg har gjennomført et prosjekt i et husfellesskap, og kom frem til noen av de konklusjonene.

Hvordan så Hauge på dette med å ære Gud?

For Hauge var det å ære Gud å bygge virksomheter av ulike slag. Som kristne skal en “anlegge verker og bedrifter og drive dem”. Det er en kristen plikt, hvis en har penger til det. Slik at fattige hender skal få seg et arbeid. Det gir et sosialetisk perspektiv. Men også det at Gud skal æres. Han skal ha æren for det som skjer. Reises en industri, en mølle her og en der, fiskevær og lignende, er det Gud som skal æres. Det er ikke fordi han får det til. En skal ære Gud.

Hvordan var Huges tanker om å finansiere vekkelse?

Det var lite snakk om penger når det gjaldt vekkelse den gangen. Vekkelsen kom ved at Hauge reise rundt på egne bein og forkynte. Vekkelsen kom av det. Han bodde gratis. Det var lite penger knyttet til vekkelsen. Folk ble grepet av det. Både kvinner og menn reiste

etter han. De gjorde det fordi de hadde et kall av Gud. Det Hauge tjente på boksalg brukte han til å etablere virksomheter. Det fikk vanvittig betydning.

Den dag i dag snakker de om Huges betydning: "Her har han vært."

Dere som har fått dette å forvalte, dere skal være lysende i det miljøet dere er en del av. En skal ikke være en gruppe for seg selv, men være lys og salt. Enten det er en lokalsamfunn eller bysamfunn. Hauge var ikke bare inne på bedehuset. Han var veldig samfunnsrettet. Det arbeidet som jeg og mine venner gjør, det skal ha betydning for samfunnet. Det da kilder viser, når amtmenn skriver om tilstanden i sitt distrikt, har jeg lest at flere av dem beskriver haugianske kretser som god påvirkning på samfunnet. De var arbeidsomme og hjelpsomme. De hjalp hverandre og andre. Drukkenskapen i bygdene spesielt ble redusert. De hadde et sånt veldig syn på viktigheten av samfunnet, det å involvere seg i samfunnet. Det er en ganske fantastisk opplevelse, når en leser om så mange som ble frigjort gjennom Huges vekkelser. De ble også frie fra åket, fra storbønder, til selv å se at de var verdt noe, og ble gitt muligheten til selv å gjøre noe. Dermed involverte de seg i samfunnet omkring. De kom inn på Eidsvold og første Storting i 1814. Det var av stor betydning. Det reiste mennesker, bønder, til å bli samfunnsengasjerte mennesker. Det var med på å legge grunnlaget for et fungerende demokrati. Og ikke minst den nasjonale frigjøringen fra Sverige. De får ganske stor skryt av at de hadde en betydning. En ser det haugianske vennsamfunnet var med og preget og formet mye av utviklingen.

Hvordan plassere Hauge i forhold til Webers tankegang?

Hauge hadde jo sitt kall. Han karakteriserte sitt kallsdriv til å elske Gud og sin neste. Når det gjaldt sin neste, så ble tjenesteoppdraget der å skape arbeidsplasser for å bedre sosiale kår. Også det å forkynne ordet, men han gikk ofte blant fattige og ønsket dem å få det bedre. Det å skape arbeidsplasser var viktig for ham. Det var for Hauge viktig å tjene penger, for å hjelpe arbeiderne til bedre kår. Kapitalen var et middel for å hjelpe andre. Francis Sejersted uttrykker: "Hauge gjorde det legitimt for kristne å drive handel". Det er en ganske god observasjon. De skulle være på sin gård. Der du er født, der skulle du leve til din siste dag. For Hauge var det mer. Plutselig begynte kristne å drive handel og tjene penger. Han så på kapital som noe nødvendig, som et middel for å hjelpe andre.

Hva ville Hauge gjort i dag?

Han ville tatt et kraftig oppgjør med grådighetskulturen og forbruket. Vi er jo i et forbrukersamfunn i Norge. Han ville sikkert kastet blikket på de som sliter, de som har det vanskelig. Han ville ha sett på muligheter for å få løst de problemene. Ved å skaffe dem arbeid, få dem i arbeid, for at de ikke måtte gå og slenge. Det samme ville vel gjelde mennesker som kommer til landet, innvandrere og andre, som ikke har noe å gjøre. Han var opptatt av at mennesket skulle arbeide. Latskap var nesten som en synd. Arbeid var en velsignelse. Han ville også kastet et blikk på den fattige delen av verden. Han ville vært en moderne mann, tatt fly og slikt, men hans sosiale holdninger ville ført til at han også ville kastet blikket ut. Antagelig engasjert seg ved å gjøre noe med fattigdommen i verden. Andre lever i ytterste fattigdom. "Det ene land skal hjelpe det andre."

Hele tiden er fokuset at arbeid er en velsignelse. Mange forskjellige kom til Hauge. De spurte han om åndelige råd. En gang kom en fra Hjelmeland over fjellet og ville spørre han om råd. De var en ung mann som hadde sinnsproblemer. Han bodde alene på en gård. Det var ikke veiforbindelse til bygden. Da skal Hauge ha sagt at han skulle gå hjem og anlegge vei til gården. Han døde før veien var ferdig. Arbeid trekkes frem som verdi i seg selv. Det er en veldig interessant observasjon når jeg kom over den. Det er uheldig for friske mennesker å gå uten arbeid. Han så på arbeid som en terapi.

Per Sævik

Hvilken påvirkning har Hans Nielsen Hauge hatt for deg som leder?

Fra 17-1800-tallet til 2010 er det mye som ikke er sammenlignbart. Situasjonen på Huges tid var en situasjon med veldig mye alkoholisme og fattigdom. Hauge stod for en folkereisning. Hans egen åndsopplevelse, at han var veldig aktiv i forhold til å bidra til å skape arbeidsplasser, men også å gi folk et livsfundament. Slik at det med "ånd og hånd" på mange måter var jevnbyrdige. Måten han gikk frem og tilbake over Norge de få årene han har fått virke, det er klart det har hatt en påvirkning på Norge frem til vår tid. Den åndelige reisning som Hauge fikk være redskap til, den mener jeg i det norske samfunn har lagt alt for lite lagt vekt på. Mange har snakket om Hauge som industribygger, men det var en dimensjon som var like viktig, som ga store deler av det norske folk et fundament, som en kunne bygge livet på.

En tankegang i Huges virke var å skaffe penger til vekkelse, hvordan ser du på det?

Jeg har sett dette som en integrert del av et virke. Det Hauge fikk bidra med i de få år som han var virksom, lyser lagt sterkere for oss som har studert dette. Den gangen når en vet hvordan Norge var i fattigdom, når en vet hva disse virksomhetene har bidratt med. Jeg synes det er ting som skulle vært lagt sterkere i undervisningen i skolesystemet. Går du inn og spør en ungdomsskole i dag, vil de svare at de ikke har hørt om Hauge. Jeg tilhører nok de som på det åndelige området med haugianismens relativt tunge kristendomsforståelse, nok er mer roseniansk enn det Hauge stod for. En må se at en ikke automatisk kan legge malen for 2010 på 1700-tallet. Når det er hevdet at levende kristendom først kom til Norge ved Hauge, er det en sannhet som jeg tror har stor troverdighet.

Hvordan ser du på kallet til arbeid for å hjelpe sin neste?

Konsekvensen av hans næringslivsarbeid var med å skape en meningsfull hverdag for ganske mange mennesker. Jeg tilhører en generasjon som er opplært til at arbeid er en velsignelse. Det han stod for; å skape arbeidsplasser, gi folk meningsfullt arbeid, reise folk fra alkoholismen til et mer verdifullt liv. Sosialdemokratene vil ha det til at det er de som har lagt grunnlaget for velferdssamfunnet, men det var haugianismen som gjorde det.

Hvordan ser du kall til arbeid i dagens samfunn?

Vår tids skyggeside er at vi er mer opptatt av å nyte enn å yte. I lys av det er det klart at Norge er kommet opp på verdenstoppen når det gjelder økonomisk velstand. Dette med å skape verdier for å ha noe å fordele, det er absolutt nedtonet i dag. Jeg har en periode på Stortinget, og må si det at min reaksjon er at det var så ufattelig mange som ikke var opptatt av å dele. En må først ha noe å skape for å ha noe å fordele. Etter min oppfatning er det en side av det norske velstandssamfunnet som er ganske fraværende. Oljerikdommen gjør at behovet for å skape realverdier er druknet i oljeverdiene. Huges opplevelse fikk tydelige konsekvenser for både evangeliet men også å leve av og for noe.

Kan arbeid være direkte for å ære Gud?

Jeg mener jo det at noe av det vi som er negativt at vi kollektiviserer alle mulige ting. Vi kan ikke kollektivisere det ansvaret jeg har som enkeltmenneske. Det er jeg som er ansvarlig for det som kommer inn i mitt liv. Jeg som enkeltmenneske og individ er født og har ansvar for Gud og skal leve og forvalte mine ressurser. Som jeg sa for noen dager siden i en kristen sammenheng: Frelsen er enkel, for den består av nåde, men hva om Gud spør senere: Hvorfor har du satset så lite på den kristelige delen? Jeg tror ikke jeg har arbeidet for lite i livet. Det er et bilde på bedehuset hjemme som understreker dette med bønn og arbeid. Når det gjelder Hauge, noe som blir feil er å bruke vår tids mal på hans tid. Men samtidig var hans kvinnesyn 200 år før vår tid. Da med tanke på kvinnes plass, og det å løfte dem frem, være tydelig på at kvinnen også er et individ med rettigheter. Søylen mellom ånd og hånd er kanskje litt vanskelig å være tydelig på. Det gjør at mange ting ikke er direkte sammenlignbart. Hauge skrev et stort antall bøker. Jeg er voldsomt imponert over hans liv.

Det er vanskelig å kombinere det menneskelige aspekt med å kunne gjøre business. Det er klare begrensninger med snillisme i business. En må være i stand til å ta beslutninger også.

Forvalterskap, Hauge nevner "aagre med sit Pund", hvordan ser du dette?

Hadde folk visst hvor lite jeg sikrer meg selv som pensjonist på det økonomiske område. Havilagruppen i dag har omtrent 1000 ansatte, det er noe som gir meg en betydelig glede.

Har du noe mer spesifikt om nøkternhet?

Vi bor i en bygd med ca. 350 mennesker. Huset vårt ble bygget i 1970 når vi solgte vårt første supply-selskap, og vi satt med 300-400 millioner i familien. Vi fikk fort spørsmål fra media om

hva det skulle brukes til. Jeg svarte at det vet jeg ikke, men vi har den eldste kjøkkeninnredningen på Remøya. Vi har gjort veldig lite med huset vi bygde i 1970. Klart at vi kunne gjort mer om vi ville. Da Dagens Næringsliv var på intervju lurte de på om de fikk se huset. "Hjemme hos" har jeg ikke sans for. De visste hvor vi bodde, og fant det. Hovedoverskriften var at vi bodde i et 70-talls husbankhus. Det kan bli mani å ikke ville synes i landskapet. Jeg er opptatt av å formidle at verdier ikke er hvor mange ganger en kan dra til Sveits eller på cruise. Jeg tror nøkternhet er rimelig forankret i måten vi lever og tenker. Vi sitter på en båt som mange vil mene er litt prangende. En må ta hensyn til at det er 4 familier som eier og bruker den. Det er nok ikke sekk og askegenerasjon, men vi har nok et rimelig reflektert syn på at det ikke alltid er meningsfylt å bruke penger på det.

Hauge nevnte at det ene land skulle dele med det andre, noen tanker rundt det?

Jeg tror på mange måter det Hauge opplevde i sin nærhet, det er det vi i dag ser i en globalisert verden. Da jeg og min kone var i Egypt og så Stefanusarbeidet der nede i Kairo, så er det klart at det gir et sterkt inntrykk. Vi har sponset Stefanusprosjektet, også til mitt 70 års selskap i desember i år. Blant Stefanusbarna er Mama Meggi leder. Hun sluttet i sin gode jobb og satte i gang arbeidet. Hun er Egypts svar på Mor Teresa.

Hvor Ole Pauls hadde det fra vet jeg ikke, men det er et litt slående utsagn: "vi har alt, men det er alt vi har". Jeg er redd for at det jeg står for er at materialismen er fremtredende i det. Ingen må tro at en kan drive business av en viss størrelse uten fokus. Det går an å starte gründervirksomhet, men jeg tror ikke en kan starte det ene eller det andre, og så lene seg tilbake. Som leder må en være villig til å stå i fremste rekke. Min lederfilosofi vil nok avvike fra Hauges tid, med overgang fra opplyst enevelde til demokrati. Mine ledere skal ha store muligheter for å gjøre feil. Man vil ikke akseptere manglende initiativ. Visjon og initiativ synes jeg skal motiveres. Jeg har lite sans for sløvheter.

Den største utfordring jeg har hatt i livet var da jeg ble satt som skipper i linebåt utenfor kysten av Canada i 3 måneder. Leder og det å være yngst. Jeg har sans for at folk skal få prøve. Jeg var 23 år.

Finland uten olje har klart noen gigantomstillinger de var nødt til å gjøre. I det norske politiske systemet har en fått en situasjon der en har tildekt det strukturelle problemet, med å bruke oljepenger. Det er mange strukturer som ikke er bærekraftige. Den historiske

dommen over vår generasjon, er jeg redd blir hard. Jeg drev fiskeri frem til 1980, og var engasjert i fiskeriorganisasjoner, og vil hevde med tydelig tyngde. Min kone som har hatt ansvaret for 3 barn, har hatt en betydelig del av ansvaret for å få hjemmebasen til å fungere, og det er nok en viktig forutsetning. En kan ikke trekke direkte paralleller. Hauge var mange generasjoner for tidlig ute.

Ser du noen motsetninger å stå ansvarlig for Gud og for et styre?

Mitt håp er at dette med etisk forankring skal være viktig. Haugeseminaret vi hadde i høst, der dette med etikk også var tema. Heldigvis opplever jeg at dette med etikk er en viktig faktor. Det jeg synes å oppleve er at dette med etiske holdninger får en sterkere plass en tidligere. Den rå økonomiske tankegangen er litt satt ut. Jeg tror ikke du skal tolke det til at etikken skal være en unnskyldning, men jeg er opptatt av at det en står for skal ha en etisk forankring slik at en kan se seg i speilet.